Мьләте мьн-эзди,
Дине мьн-Шәрфәдин,
Зьмане мьн-эздики.

Ә’зизе Ә’мәр
Һ’әсәне Шех-Мә’муде

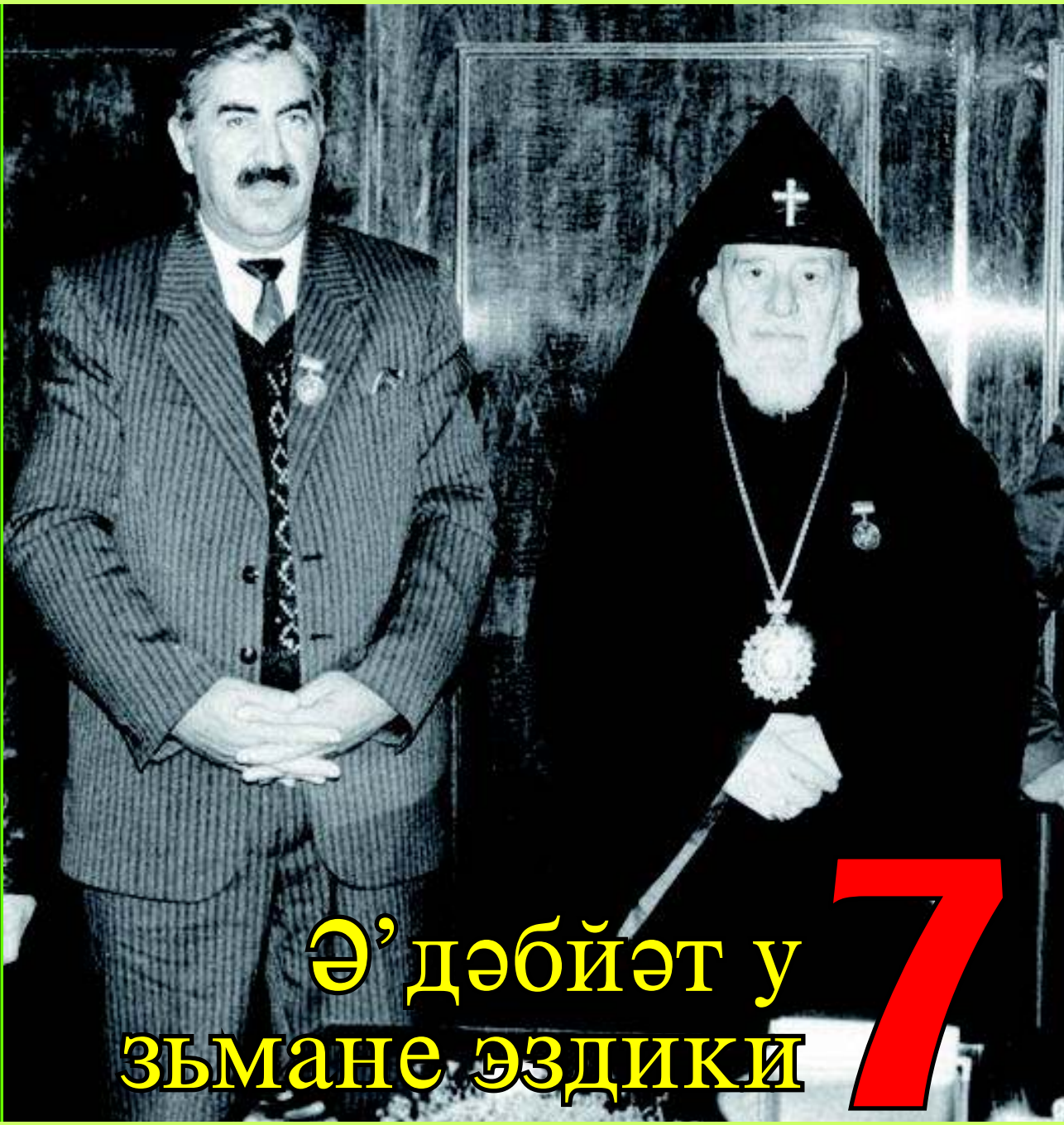

Ә’дәбйәт у зьмане эздики 7

Վաճառքի եմթակա չէ

Ә’зизе Ә’мәр, Һ’әсәне Шех-Мә’муде

Ә’дәбйәт у зьмане эздики

Дәрсхана 7-а

P’ewan

Нәшьрәта "Спика"

2014

Հաստատված է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության կողմից

Ьж алие wəзарəта ЩƏ хwəндьне у ӧ’лмда ьатйə т’əсдиқкьрьне

ՀՏԴ 373.167.1 : 809.15 : 891. 5 (075)
ԳՄԴ 81.2 Եզդիերեն+83.3 Եզդիերեն ց72

Թ206 Թամոյան Ազիզ. Եզդիերեն լեզու և գրականություն : Հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի դասագիրք / Ազիզ Թամոյան , Հասան Թամոյան.- Եր.: «Սպիկա», 2014, 100 էջ :

Ə’зиз Т’əмойан, Һ’əсəн Т’əмойан

Ə’дəбйəт у зьмане эздики

К’ьтева дəрсхана мək’т’əва хwəндьна т’оməрийə дəрсайə 7-а

-Р’ə:. "Спика", 2010, 100 р’у

ՀՏԴ 373.167.1 : 809.15 : 891. 5 (075)
ԳՄԴ 81.2 Եզդիերեն+83.3 Եզդիերեն ց72

ISBN 978 - 99941 - 898 - 4 - 7

©«Սպիկա» հրատարակչություն, 2014 թ.

©**Нəшьрəта "Спика"**

ЩАСМЕ ЩӘЛИЛ
(1908-1998)

ДӘВӘ У БӘРФ

Дәвәкә wарамайи,
К’оч-карвана qәтйайи,
Дьч’ерйа ль арана,
Нава гӧл у р’ьһ’ана.
Ә’мре т’әне дьл we сот,
Дәве аһа хwәр’а гот:
-Т’әнебун нә т’ӧ тыштә,
Һ’ьзки- щие тә бьһӧштвә.
Дәвә к’әтә ч’ьл у ч’йа,
Хwәр’а һәвала гәр’йа.
Әw дәва бе ощах-мал-
К’әс жер’а нәбу һәвал.
Сәре ч’йе дәве бәрф дит,
У к’ӧбар гав wьр авит.
У к’ӧтаси, хӧләсә,
Әw бун һәвале ә’сә.
Дәве бәрфе кьр һиви:
-Һәвалти навә ниви,
Һ’әрч’е гава, кӧ бәрф те,
Гәрәке щаве бьди,
Дәвә сәрме qӧтнәвә,
Ньге we теда гӧт нәвә,
У әw хwә ле сәп’әкә,
Ч’арәке хwәр’а бькә,
Кӧ бьвинә к’ар-т’ьвдир-
Зьвьстана к’ирәбир.
Бәрф ьлк’ьшйа ә’змана,
Дәвә жи чу арана,
Qӧр’ә, qӧт’ан сәрфьнйаз,
Хwәр’а к’еф кьр, кьр дәрбаз.
У дәвәнга чил-qәрqаш,
Нәкьр мьнәт у т’алаш.
Әwe бәз гьрт qат-qати,
У бире чу һәвалти…

Бәрфе кьр к’ар у т’ьвдир,
Һәвала хwә нәкьр бир.
“Әзе дайньм сәре ч’ьйа
У бьньхем ль һәр щийа,
Паше дайньм зозана,
Паше һәр’мә арана.
Дәвә жи хwә кор нинә,
Әwe хwә мьн бьвинә”.

Паше бәрр’ож у банйа,
Паше ӈатә зозана,
Паше к’әтә арана.
Ле әw дәва к’ок у ӈ’ит,
Бәрфа сәре ч’ийа нәдит,
Нәдит бәрфа зозана,
Паше бәрф дит арана.
Дәвә ӈәрс к’әт, да т’ьр’а,
Ӈатә бәрфе ньфьр’а:
-Леле, бәрфа беит’бар,
Әw бу ль тә соз-qьрар?
Нышкева ледай ӈати,
Нәда мьн ә’ламәти,
К’ане, к’ö ма ӈәвалти?”
Бәрфе го: “Дәва qör’ә,
Qör’әбуне нәфьр’ә.
Тö qör’әйи у qöт’ан,
Qә нанӈер’и ль ә’зман?
Мьн ӈат, дани сәре ч’йа,
Паше бәрр’ож, бьльндщйа,
Паше ӈатьм зозана,
Паше ӈатмә арана.
Е мина тә qör’ә, т’ер,
Ӈәвалтиер’а наен кер…”.

Ӈьндьк ниньн мәрве ӈа,
Ӈәвалтйа wан кöл у т’а,
Ӈәвалтйа wанә жә’рә,
Мәрьве ам-т’ам дьгәр’ә…

Хәвәре чәтьн:

1.Аран- дәшт, щийе гәрм
2.Сот- шәwьтанд
3.Ӈ’ьзки- дьхwәзи
4.Бьӈöшт- щьнәт
5.Qöтнәвә- нәшке, ьур-ьури нәвә
6.Сәп’әкә- хwә хwәйкә, вәшерә
7.К’ир-бир- вьра- к’ур
8.Qöт’ан- qör’ә
9.Т’алаш- хәм
10.Бьньхем- дадьм
11.Бәрр’ож-бәр’ож, п’еша ч’иейә бәрбьр’о
12.Бани- щие бьльнд, сәр хени
13.Ӈ’ит- тәр’ьки, гьр
14.Да т’ьр’а- банзда, вьрда-wеда р’әви
15.Т’а- нәхwәшийә
16.Ам-т’ам- бегönә, р’аст

Пьрс у пешданин:

1.Әʼфрандьне әзбәркьн у бежьн
2.Нета әʼфрандьне чьйә?
3.Бь хәвәре **аран, сотьн, ӈ’ьзки, бьӈöшт, т’алаш, ньхамтьн, бәр’ож, бани, ам-т’ам** щömла чекьн у бьньвисьн

ГЬЛИ- ГОТЬНЕ ПЕШИА

1. Дьжмьне бь фә’м ьж досте бефә’м чәтьрә.
2. Wәки дӧ дьл бьвнә т’әвайи,
   Ч’ийа we дайньн сәр ч’ийайи.
3. Зӧлм ә’рде наминә.
4. Дар бәр дьгрә-сәре хwә бәржердькә.
5. Меш занә, к’а ьж к’ижан гӧле ььнгьв we ььлинә.
6. Бьльнд фьр’и-
   Ньмьз к’әт,
   Ньмьз фьр’и-
   Бьльнд к’әт.
7. Дӧ тьште ьеса ьәнә:
   сьйарбуна к’әра у-
   к’ӧтана сewийа.
8. Аqьл найе фьротане.
9. А’ләм-бирдькә,
   Qәләм-бирнакә.

10. Мала хәлqе навә мала мәрьва,
    Лawe хәлqе навә лawe мәрьва.
11. К’ьнщ ль бәр сие найе р’ахстьн.
12. Бавәк ь’әфт кӧр’а хwәйдькә,
    Ле ь’әвт кӧр’-бавәки хwәйнакьн.
13. Бьрьнще иро гоште сьве четьрә.
14. Мәрьве нә т’ӧ тышт хwә зу бәйандькә.
15. Готьн: "Әме тә бьвнә бььӧште", әwи го:"Р’ож нә хwәшә".
16. Бьр’ина зьмен бьр’ина шур к’уртьрә.
17. Бехирәти-беиманийә.
18. Сьнге дӧсәри ә’рдеда начә.
19. Зар’ бь к’әтьн у р’абуне мәзьндьвьн.

20. К’ер ьж бьрине дэрте, ле дэwса we дьминэ.
21. Дэсте р’амусане найе гэзкьрьне.
22. Дэwлэмэндиа мьлэтэки нэ зер’ у к’эрэмэ, ле-мэрьвьн.
23.Ч’иа чьqаси жи бьльндвэ-р’е пе дьк’эвэ.
24. Р’омэ хайинэ,
Вьр’экэ, дэрэwинэ.
Бэхте р’оме т’ьнинэ.
25. Гöл бебин навэ.
26. Ахе бавежьн сэр ч’э’ве кэсе, кö пэсне xwэ дьдэ.
27. Зьман шур тужтьрэ.
28.Туре п’арсэка т’ö щара т’ьжэнавэ.
29. Чар ь’эсп сьнгэкива наенэ гьредан.
30. Готьна р’аст сонде нахазэ.
31. Зар’а нэбуйир’а к’ьнща нэдьру.
32. Дела р’уви тö жеки жи, диса р’увийэ.
33. Сэре бэржер найе жекьрьн.
34. Меван бь нан у ава xwэ те.
35. Доста мэрьвайэ ьэрэ баш нэйнукэ.
36. Мере мер бьн мьнэта хэлqеда наминэ.
37. Бэрийа бэлэнгаза валайэ, ле дьле wан-т’ьжэйэ.
38. Ь’эспе, кö зин qэбулнэкэ, мьрьна wи незикэ.
39.Wэкэ эвине к’ин жи мэрьва беь’ьш дькэ.

Хэвэре чэтьн

1.**Зöлм**- хьравиа гьран
2.**Бэржер**- алие жер, ньмьз
3.**Cewи**- эт’им, зар’а бе де у бав
4.**А’лэм**- дьне, т’эмамиа дьнйайе
5.**Лaw**- зар’, эwлэд
6.**Бььöшт**- щьнэт
7.**Бехирэт**- мэрьве, wэки хирэта wи т’ьнэ
8.**Беиман**- бебawэр, бедин

9.**Сьнг**- ӈащәтә, wәки ә’рдеда дьк’ӧтьн
10.**Р’амусан**- пач’кьрьн
11.**Дәwләмәнд**- дәwләти
12.**Р’ом**- наве Т’ьркиаейи бәрейә
13.**Кәс**- мәрьв
14.**Пәсьн**- п’айи
15.**Тур**- т’орпе ч’ук
16.**П’арсәкчи**- е/йа п’арсе дькә
17.**Нәбуйи**- ьж дьйа xwә нәбуйи, р’у дьне нәк’әти
18.**Дел**- поч’
19.**Мьнәт**- р’азибун, борщ
20.**Бәр**- феки, mewa
21.**Беӈ’ьш**- беаqьл

Пьрс у пешданин:

1. Мәсәла ӈинвьн у бежьн
2. Мәсәле щьмә’те чawa тенә ә’франдьне?
3. Мәсәле жорготи дәрӈәqa чьданьн?
4. Ӈун чь мәсәле щьмә’те заньн?
5. Мәсәла ӈинвьн у малда бежьн
6. Бь хәвәре **зӧлм**, **бәржер**, **cewи**, **а’ләм**, **лаw**, **бьӈӧшт**, **бехирәти**, **беиман**, **сьнг**, **р’амусан**, **дәwләмәнд**, **р’ом**, **кәс**, **пәсьн**, **тур**, **п’арсәкчи**, **нәбуйи**, **дел**, **мьнәт**, **әвин**, **беӈ’ьш** щӧмла т’әшкилкьн у бьньвисьн.
7. Хәвәре **зӧлм**, **cewи**, **а’ләм**, **лаw**, **бьӈӧшт**, **сьнг**, **р’ом**, **кәс**, **тур**, **п’арсәкчи**, **дел**, **мьнәт**, **әвин** чь qьсминә?

П’ир Хьдьре Сьлеман

Т’АРИХА МИРГӘҺА ШЕХАН

Бәри п’әйдабуна Миргәһа Шехан чәнд миргәһе эздиайә дьн һәбун, чаwа мәсәлә, Миргәһа Дә’сьна Шьмале у Дә’сьна Щә’нубе, wәки бажар’е Дьһоке п’айт’әхте we бу. Нав к’ьтеве дәрһәqа Р’оһлата Навинда дәрһәqа Мир Щәфәре Дә’сьни у шәр’е эздиайи бь сәрк’арийа wи хwәшмерийи

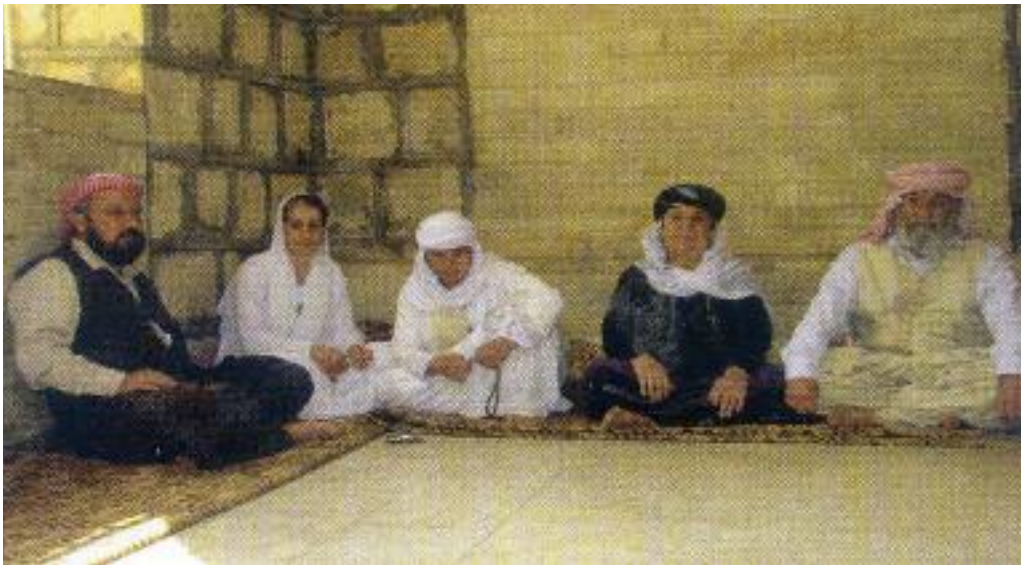

мьqабьли Мут’есам Бьлаһ, Хәлифе дәwләта Әбасиа, сала 805-а, һатийә ньвисаре.

Те готьне, wәки миргәһа эздиа феза шәһәре Мусьледабу. Пьшти п’әйдабуна миргәһа Шеханр’а, чәнд миргәһе дьн жи ль щие дьн п’әйдабун, чаwа мәсәлә, миргәһа Мәһ’муди, Дьмьли у Бәһруни.

Миргәһа Шехан пьшти һ’ьлwәшандьн, кавьлбуна ве миргәһер’а п’әйдабу, wәки п’айт’әхте we гӧнде Баә’дьриебу. Әм заньн, wәки ве миргәһе дьлqәки мәзьн у бәрбьч’ә’в листийә. Нәһ’иа Шехане йан, чаwа дьвежьн, wәлате Шехан, щи у бьнгәһа п’әйдабуна эздиайә у т’ариха

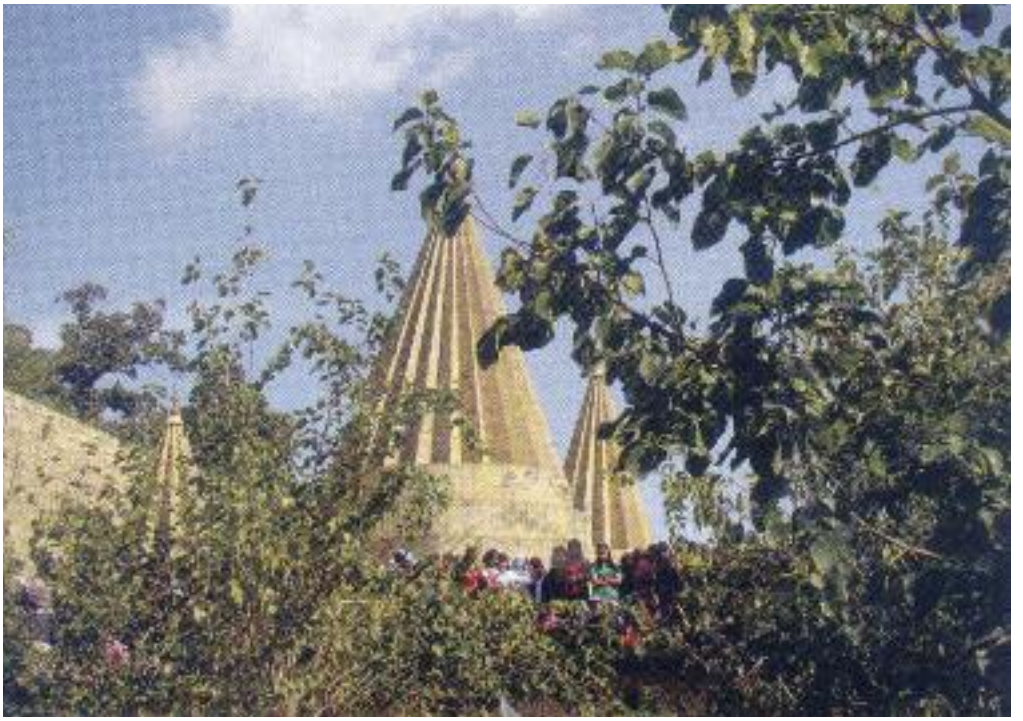

эздиада дьлqәки бәрбьч'ә'в листийә. Миргәһ, кӧ незики ве миргәһе бун, һ'әсав жер'а дькьрьн у же дьтьрсиан у нәwер-бун бьк'әвьнә к'ьр'е эздиа.

Әw һ'ал ьса дьк'шинә һ'әтани Мире Кор сала 1832-а фәрмана эздиа р'адкә.

Синоре Миргәһа Шехан бәри ве фәрмане әв бун: ьж ч'әме Заба Мәзьн у һ'әтани ч'әме Хабуре у дьгһиштә Һәрире у ч'иайе Мәqлубе у нәһ'иа Сьлевание у һ'әтани ч'әме Дьцле, йани-Ава Мәзьн у шәһәре Дьһоке. Эзди ве нәһ'иеда гәләк-бун.

Мире пешьн, wәки мирти Дьһоке кьрьбу, мир Һ'ьсене кӧр'е Мир Севдине бу. Әwи сала 1486-ада һ'ӧкӧмкьрийә. Дәма Мир Һ'ьсене Миргаһа Шехан к'әтә бьн сибәра Миргаһа Амадие. Орт'а wан п'ьр' xwәшбу. Дәма Мир Смайиледа, Мире Амадие, дьлмайин дьк'әвә орт'а Мире Амадие у пьсмаме wи. Чол бәге мире шеха р'адьвә, пьш-гьриа ви мири дькә.

Хәвәре чәтьн:

1. **Пәйдабун**- пешдаћатьн
2. **Бажар'**- шәћәр
3. **Хwәшмер**- хөрт, мерхас
4. **Пьшти**- пәй
5. **Ћ'ьлwәшандьн**- ћ'әдьмандьн
6. **Кавьлбун**- хьравбун
7. **П'айт'әхт**- шәћәре мәзьн
8. **Бьнгәћ**- щи, щолан
9. **Дьлq**- р'ол
10. **Бәрбьч'ә'в**- бәр ч'ә'ва, ә'йан
11. **Нәwербун**- дьтьрсиан
12. **Фәрман**- ә'мьр, qьр'
13. **Сибәр**- бандур, хәмхөри
14. **П'ьр'**- зә'ф, гәлә
15. **Дьлмайин**- хәйд
16. **Пьсмам**- көр'ап, мәрьв, qәwм
17. **Пьштгьри**- гьртьна пьшт, аликьрьн
18. **Миргәћ**- нәћ'и, ә'рде миртие
19. **Миргәћа Дә'сьна, Дьћок, Мусьл, Баә'дьри, ч'әме Заба Мәзьн, ч'әме Хабуре, Ћәрир, Ч'ьйайе Мәqлубе, нәћ'иа Сьливание, ч'әме Дьщле**-Р'оћлата Незикданьн

Пьрс упешданин

1. Дәрсе ћинвьн у гьликьн
2. П'айт'әхте миргәће Дә'сьна Шьмале у Дә'сьна Щә'нубе к'ижан шәћәрбу?
3. Ћун заньн Дьћок ль к'өйә?
4. Чьма щарна дьвежьн "Дәна Дьћоке"?
5. Мир Щәфәре Дә'сьни, е кө мире эздиабу, мьqабьли к'е шәр'кьрийә?

6. Пәй п’әйдабуна миргәһа Шеханр’а чь миргәһ диһарбун?
7. Дәрһәqа миргәһа Шеханда гьликьн
8.Дәрһәqа синоре миргәһа Шеханда жи гьликьн
9. К’и мире Дьһокейи пешьн бу у әwи к’әнге һ’ökömкьрийә?
10. Дәма мир Һ’ьсене миргәһа Шехан к’әтә бьн сибәра к’ижан миргәье?
11. Дәма мир Смайиледа чь qәwьми?
12. Бь хәвәре **п’әйдабун, бажар’, хwәшмер, пьшти, һ’ьлwәшандьн, кавьлбун, п’айт’әхт, бьнгәһ, дьлq, бәрбьч’ә’в, нәwербун, фәрман, сибәр, п’ьр’, дьлмайин, пьсмам, пьштгьри, миргәһ** щömла чекьн у бьньвисьн.
13. Хәвәре **бажар’**, **п’айт’әхт, бьнгәһ, дьлq, фәрман, сибәр, дьлмайин, пьсмам, миргәһ** чь qьсминә?

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Де у дот һәвк’әтьн,
Беаqьл- орт’е к’әтьн.

◆Де у доте шәр’кьр,
Аqьла бawәрнәкьр.

◆Де чийә,
Дот жи- әwә.

◆Дәнг к’әтә зара,
We тек’әвә шьһәра.

◆Дәнге буке
Чу гедуке.

◆Дәрәwин-
Щарәке дьхwә фьравин.

ИСОЙЕ ШӘМО НАДИРОВ
(1910-1961)

Майоре qöльхкьрьна дохтьрийе

Исойе Шәмо дохтьр-ә'мәлчи (хирург)-е Әрмәнистана Шewрейи эздийи пешьнә. Әw ә'сьле хwәда ьж гönде нәь'ийа Ахбаранейи Щәрщәрисе бу, әw сала 1928-а т'әв к'ома хорте эздиайә пешьн ьатә шандьне ль факултета Ленинградаейә п'алайә хwәндьне йа института р'әх Комитейа Т'ьфаqа Шewрейә ищракьрьнейә мәрк'әзиейә Р'оьлате хwәндьне. Әw бь ә'йнат у хwәстьна мәзьн ьинбу у факултета п'ала хьлазкьр, пәй к'ижанер'а института Ленинградейә дохтьриейә дödада ьатә qәбулкьрьне, к'ижан сала 1938-а хьлазкьр. Ьәман сале жи п'ара ьоспитала Петергофейә ә'скәриейә хирургиаейә ьәжмара 414-ада, йа олк'а Ленинградейә әскәриеда, ординатор ьатә qәбулкьрьне.

Wә'де шәр'е нәь'ийа Халхин-Голеда Надиров авиаэскадрилиа ьәжмара 1-еда дохтьр qöльхдькьр. Әw т'әвбуйе шәр'е советие-Финландиаейә, әwи хwә бь мерани у ә'фати диьаркьр, шәрте ә'скәриейә чәтьнда әwи бәрк' у лəз ә'мәлдькьр. Әwи wә'дәда к'омәк дьда бьриндара у ь'әта шәрте дәштеда ә'мәле чәтьн дькьрьн. Әw бь ордена (п'әргала) Стәйрка Сор у медала "Бона хьзмәтк'арийе шәр'ванийе" ьатә р'әwакьрьне.

Надирове дохтьре ә'скәрийе ььма ьж р'оже Шәр'е Wәт'әниейи мәзьн бь р'әwша мьдире хьзмәтк'арийа санитарийе йа дивизиона т'опчиайә гвардиейә 2-а йа алайа т'опчиайә 704-а qәләче пешьндабу.

15-е мәьа сала 1941-ейә к'ануна пешьн пешә'нийа Ленинградеда бьнат'ара Гатчинайеда әw сәре хwәда хәдар

бьриндарбу. Пәй qәнщбунер'а борщдарийе ординаторе п'ара ьоспиталейә хирургийе дәqәданд, әw мьдире хьзмәтк'арийа санитарийе йа баталйона щер'ьбандьн-әк'ситанкайә башqәйә 39-а бу, пашемьдире п'ара ьоспитала ордиа 55-айә хирургиебу.

Бона т'әвбуна чапькә Шәр'е wәт'әниейи мәзьнда әw бь медале "Бона хьзмәтк'арийе шәр'ванийе", "Бона хwәйкьрьна Ленинграде", "Бона алт'ьндарийа ьндава Алманиаеда" у wәки дьн ьатә р'әwакьрьне.

Пәй хьлазбуна шер' ь'әтани 17-е мәьа сала 1960-ийә к'ануна пешьн хwәндьнхана Ленинградейә бә'рчуйине у п'арә'скәре дьнда дохтьр хәвьтийә. Кörткьрьна qәwате сильь'буйива гьредайи әw ьж ордийе ьатийә qöльххьлазбуне. Пәй к'ижанер'а поликлиникакә Ленинградеда хирург хәвьтийә. 25-е мәьа сала 1961-ейә т'әбахе wәфатбуйә.

Хәвәре чәтьн:

1.**Майор**- р'öт'бе ә'скәрийе
2.**Ищракьрьне**- хәвтандьне
3.**Ә'йант**- вьра- щә'дандьн, хwәстьн
4.**Ьәман сале**- we сале
5.**Ьоспитал**- нәхwәшхана ә'скәрийе
6.**Олк'**- вьра- нәь'йи ә'скәрийе
7.**Ординатор**- дәрәщәкә хwәндьна дохтьриейә бьльнд
8.**Авиаэскадрилиа, дивизион, гвардийа, алайи**- бьнп'аре ә'скәрийе
9.**Диьаркьр**- да к'ьвше

10.**Р’əwш**- Һʼал, qöльх

11.**Qəлəчə**- т’ə’ви, щие хwəвəшартьна ə’скəра

12.**Мьдир**- сəрк’ар

Пьрс у пешданин:

1.Дəрсе Һинвьн у гьликьн

2.Wəхта Шəр’е wəт’əниейи мəзьн Исойе Шəмо чь дькьр?

3.Ьж мəрьве wə qə кəс т’əв Шəр’е wəт’əниейи мəзьн буйə?

4.Бь хəвəре **ə’йант, Һəман, р’əwш, qəлəчə** щöмла чекьн у бьньвисьн.

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Дəрзиа qöл ə’орде наминə

◆Дəрəнг wəрə,
Ширьн- wəрə.

◆Дəсте мьн дьзə-
Дьле мьн- дьлəрьзə.

◆Дəсте хwə дькьм,
Дəве хwə- дьхöм.

◆Дəсттəнги- дьлтəнги.

◆Дəwк’ьла дəwе миавьм,
Кəванийа нане гəньмвьм.

◆Дə’н əз дьк’öтьм,
Ь’нт’ин тə те?

◆Йа бəре-
Чу сьвдəре.

Ордихане Лəзги

(1958-1997)

КАНИ

-1-
Канийа зəлал, мевань'ьзи,
Т'ьм вəдхöн ава тə сар,
Меван ьж тə дьминьн р'ази ,
Чуйин-ьатьне нə э'щьзи.

-2-
Каниа зəлал, тö хwəш бьстьре,
Хwəш бьстьре- бой əшqа хwə,
Мина бьлбьле сəре даре,
К'ьламе хwə тö хwəш бьстьре.

-3-
Зьвьстане ба у ба'гəр,
Тö ьштьбун р'е-дьрба дəр,
Диса хəмла тə ьатə щи,
Каниа зəлал, тö дəнгбежи.

-4-
Ьди дури бəрф- ба'гəре,
Тö р'ьнд зани, дə, бьстьре
Əз тə надьмə хəвəрдане,
Wəь'иди-бəр чуйин-ьатьне.

18.08.с.90

Хәвәре чәтьн

1. **Э’щьзбун**- wәстандьн, к’әсьрандьн
2.**Бой**- бона
3.**Әшq**- хwәстьн, шабун
4.**Ба’гәр**- байе зьвьстане
5.**Wәһ’ид**- т’әне, бьн баргьрание

Пьрс у пешданин

1. Шьере әзбәр һинвьн у бежьн
2. Шайир дәрһәqа каниеда чь дьвежә?
3. Бь хәвәре **э’щьз, бой, әшq, ба’гәр, wәһ’ид** щӧмла чекьн у бьньвисьн
4. Хәвәре **әшq, ба’гәр** чь qьсминә?

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Дине эздийа- дине шәрмейә.

◆Диwаро,
Ә’йб у qӧсур сьт’аро.

◆Дьне дьнеда к’әтийә,
Әw жи- мәда к’әтийә.

◆Дьнеда һәнә ә’зман у ә’рд,
Дьнеда һәнә-кӧл у дәрд,
Дьнеда һәнә мере мәрд.

◆Дьнйа дьвежә гьлики:
Дӧ сәре че- начнә бә’лгики.

◆Дьнйа нә р’о-дә’нәкә,
Ле- сал у зәманәкә.

Ордихане Лəзги

К’ƏСКƏСОР

-1-
Ћəй, к’əскəсора р’əнгин,
Тӧ сəр ч’ийа буйи бəнги,
Тӧ п’əр’е хwə вəдьки,
Ч’ийа у зозана ћ’əмездьки.

-2-
Тӧ п’əр’е хwə вəдьки мəрд-щомəрд,
Əв мьжа-тəр’а кӧл у дəрд,
Тӧйи əшqа ч’ийа у банийа,
Тӧйи гӧла ван зозана.
-3-
Чьqа зəлал ə’wр у ə’зман,
Тӧ, к’əскəсор , пер’а qəйт’ан,
Мəри тə бун ћ’ьжмəк’ар,
Дьньћер’ин р’əнге тəйə ћ’əwаск’ар.

-4-
Мьже ћ’əвсуди р’əнге тə кьр,
Гьрт-тӧ нав хwəда ьндакьри,
Баране ћур-ћур əлəккьр,
Дəрд у кӧле тə ћесадькьр.

-5-
Бе əw йəк qəбулнəкьр,
Мьж сəр п’əр’е тə wедакьр,
Тə ћежа р’əнге хwə зəлалкьр,
Ч’ийа у бани тə хwə шакьр.
-6-
Тəр’а шабун ч’ийа у бани,

У гölвәдан гöле р’әнгин,
Бу хöләхöла ава зәлал,
К’ышийа нава кölилке дәлал.

-7-
Р’ойе п’әнще хwә шахда,
Бьлбьле к’ьламе хwә стьра,
 Һ’әму йала бунә дәнгбеж,
Ьди-дәнгбеж у шькьлк’еш.
15.09. с.1974

Хәвәре чәтьн

1.**Р’әнгин**- дәwләмәнд
2.**Буйи бәнги**- бәнгибуйи, дьле тә к’әтийе
3.**Зозан**- ль ч’ьйа
4.**Мәрд-щомәрд**- бетьмайи, бь дьлфьрәйи
5.**Һ’ьжмәк’армайин**- ь’әйрмайин, ле тьмамайин
6.**П’әнщ**- п’әнщ, тиренще р’ойе

Пьрс у пещданин

1.Шьере әзбәр ьинвьн у бежьн
2. Шьер дәрьәqа чьдайә?
3.Мьже чь кьр?
4.Бе чь кьр?
5.Wә к’әскәсор дитийә?
6.К’әскәсор к’әнге дәрте?
7.Чь р’әнге к’әскәсоре ьәнә?
8.Бь хәвәре **к’әскәсор, р’әнгин, зозан, мәрд, щомәрд, ь’ьжмәк’армайин, п’әнщ** щömла чекьн у бьньвисьн
9.Хәвәре **к’әскәсор, зозан, п’әнщ** чь qьсминә?

ШӘМИРЕ Ӈ’ӘМО Т’ЕЙМУРОВ

майор
(1898-1966)

Шамире Ӈ’әмо Т’еймуров р’ьйа ә’мьрә нав у дәнг дәрбазбуйә. Әw чапьк т’әв шәр’е Әрмәнистанейи бажар’ванийе буйә.

Сала 1925-а Комитеа фьрqейә Пьшqафqасиаейә п’арwәлет әw шандә нав бьнәлийе Щьмӈөрйәта Әрмәнистанейә Шewрейә Сосиалисйтийе хәвате. Әw инструкторе комитейа фьрqейә qәза Ленинакане, Коммәрк’әзийа Әрмәнистанейә комунистийе (болшевикие), к’атьве фьрqейи комитеа нәӈийа Ӈ’әщи Хәлиле хәвьтийә, Wан сала әw qасьде ӈ’әмщьвата Фьрqа Әрмәнистанейә комунистийе (болшевикиейә) 5-а у ӈ’әщьвате т’әшкиләта Пьшqафqасиаейә комунистийе (сьрийа Федерасийа Пьшqафqасиайеда) ӈатийә бьжартьне. Ле сале 1925-1928-а әw әндаме комитеа Әрмәнистанейә ищракьрьнейә мәрк’әзиебу.

Сале 1930-1945-а әwи щерге Ордиа Сорда qөльхкьрийә-qөмандаре р’отайе Гөмьриеда, Москвайеда курсе qөмандаре Ордиа Сорә вәӈазьркьрьнеда ӈинбуйә, ә’скәре синорхwәйкьрьнеда qөльхе qөмандариеда буйә.

Шамире Ӈ’әмо Т’еймурове майор т’әв Шәр’е wәт’әниейи мәзьн буйә. Сала 1945-а әw шәӈәре Бойтенеда (Алмания) коменданте ә’скәриейи дәрәща пешьн буйә.

Пәй мәрәхәсбуна ьж щерге Ордийа шewре Т’еймуров думандийә п’арә’скәрада бьхәвтә.

Сала 1950 әw сәрwере диwанхана Ленинаканейә автотранспортеда хәвьтийә. Сале ә’мрә хьлазийе әw пенсионер

бу, ле хәвата щьвакийә мәзьн дькьр.

Һ’ӧкӧмәте әмәке Шамире Һ’әмо Т’еймурови бәр wәт’ән бьльнд qимәткьр. Әw бь ордена Әрмәнистана Шеwрейә Хәватейә Стәйрка Сор, Стәйрка сор у гәлә медала р’ә-wакьрибу.

Хәвәре чәтьн:

1.**Чапьк**- дьл-щан

2.**Шәр’е бажар’ванийе**- шәр’е һӧндӧр’е wәлатәкида

3.**Инструктор**- т’ә’лимчи

4.**Qасьд**- wәк’ил

5.**Р’ота**- п’арәкә ә’скәра

6.**Вәһазьркьрьн**- зедәкьрьна занәбуна

7.**Майор**- р’ӧт’ьбе ә’скәрийе

8.**Комендант**- qӧльхәкә ә’скәриейә qәрәwьлтийе

9.**Пенсионер**- е/йа пәй дәрк’әтьна ьж хәвате- бь мә’на ә’мьр у нәхwәшийе ардьмийе дьстинә

10.**Мәрәхәсбун**- дәрк’әтьн, изьн стәндьн

11.**Думандийә**- пешда бьрийә

Пьрс у пешданин:

1.Дәрсе һинвьн у гьликьн

2.Шәмире Һ’әмо к’ибу, у wә дәрһәqа wида заньбу?

3.Бь хәвәре **чапьк, qасьд, думандьн** щӧмла чекьн у бьньвисьн

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Дьран һәнә,
Нан т’ӧнә.
Нан һәйә,
Дьран- т’ӧнә.

EZDIKI.COM

БӘНДЕ ӘВИНТИЕ

-1-

Лаwько, qörба, әз алики, tö-алики,
Wәрә, әм ћәр'ьнә сәр qазики, сәр мьфтики,
Ћьла бьра бежьн, чька чьма dö сәре че ћәвр'а начьнә сәр бә'лгики?

-2-

Wәй, зьйарәте, wәй, зьйарәте,
Дькьмә qир'ин-бәрва тә тем,
К'алә-к'ала пәза qörбане we ду мә те,
Ћ'әки мьразе мә дьки-бькә, ћ'әки наки-мә бькә хушк у бьре ве ахрәте.

-3-

Кәч'ьке, qörба, ч'иа бьльндә, тә навиньм,
Гöл сорбунә, начьрпиньм,
Әз т'ö дьла сәр дьле xwә у тәр'а наћ'әвиньм.

-4-
Әләгәзе, кание р’езе,
Әз бәр к’әтьм ӈ’әта фезе,
К’е кӧ орт’а дӧ дьла, чар ч’ә’вада хәвәрдә, бьра п’еч’әка к’ӧр’ин нәдә бәр ӈ’әмезе.

-5-
Дьле мьн т’ьтуна Ленинграде,
Әзе текмә qьлч’а шә’ре, йа эрат’е
Бьшинмә wәлате Урьсете- нав щьвате.

-6-
Лawько, qӧрба, тӧ we дьчи, әз мам вьра,
Ч’ә’ве мьн халинавә ав, ӈесьра,
Ӈ’әки Хwәде мьразе мә дькә, бьра бькә, ӈ’әки нәкә, тӧ бе "хушке", әз бем- "бьра".

-7-

Лawко, qörба, tö we дьчи, әзе чавьм?
Әзе бьвьм тәйрәки qәрәquш, ћәwa бавьм,
Әзе щи- мьск'әне тә ньзаньм,
Бем-сәр т'унщьк-т'әмориа тә бьсәкьньм.

-8-

Лawько, qörба, cewи, сәд щар cewи,
Дә, tö бәр дәре мала баве мьр'а ћәр'ә-wәрә мина р'ewи,
Әзе тә ьса хwәйкьм нава синг у бәре хwәда- нола кара хәзала, бәрхька ћәвалщewи.

-9-

Ћива гönде мә ћива сава,
Ћив ь'нгьр'ийә, начә ава,
Дә, бьра т'ьлие мьн ћәр'нә ч'ә'ве де у бава,
Хорте мьр'а дитьн, хwәр'а кьрьнә зә'ва.

-10-

Мә ль ћ'афа гönде Боти,
Щот кәвотка ћәвр'а готи:
- Лawько, qörба, wәрә әм ћәр'нә бәр зйарәта тә дьготи,
Мьн у тәва к'и п'ошманвә, бьра шьлвә, паше-к'оти.

-11-

Мала мә щинара мала шехә,
Лawько, qörба, к'аг'азәке бьнвисә, qол-мьзгәвте хwә лехә,
Wәрә, мьн бьр'әвинә, паше нав-дәнге мьн дьнехә.

-12-

Кәри пәзе ль ве пьште,
Лейи к'ьшиа сәр лемьште,

Дьле мьн нәк’әтийә тьштәки, дьле мьн к’әтийә qайиша

форме, qьма пьште.

-13-
Кәри пәзе чәнди wайә,
Нерие навда wәкә гайә,
Лawько, qörба, мьн у тәва ьәвр’а соз у qьрар дайә.

-14-
Кәри пәзе ве нәqәве,
Сьпидькә мина шәве,
Тö бьхәвтә, бьдә ьәqе мьн бәдәwе.

Хәвәре чәтьн

1.**Qази, мьфти**- qölьхчие айина дине мәь’мәдиенә
2.**Әләгәз**- наве ч’иаки Әрмәнистанейи нав-нишанә
3.**Фез**- жоре
4.**П’еч’әк**- п’арч’ә, wәки зар’е ч’ук пе дьп’еч’ьн
5.**Ленинград**- наве шәьәре Санкт-Петербургейи бәрейә
6.**Qьлч’**- ньч’әки лач’ька, п’арч’әйә
7.**Шә’р, эрат’и**- наве лач’ьканә
8.**Тәйре qәрәqуше**- наве тәйрәкийә
9.**Щи-мьск’ән**-щие буйине, жийине
10.**Т’унщьк-т’әмори**-п’арәкә п’ор’е мерайә
11.**Сewи**- эт’им

12.**Ћива сава**-Ћива
чәндр’ожи
13.**Сава**- ч’ук, зар’а ч’ук
14.**Шьлбун**-нәхwәшийә, чахе дәст йан п’е мәрьва нахәвьтьн
15.**К’отибун**-наве нәхwәшикейә
16.**Qол-мьзгәвт**-мор, qол
17.**Лейи, лемьшт**-чахе ав р’адвә
18.**Qьмә**-наве сильћ’ейә, шуре ч’укә
19.**Нәqәв**-ч’ә’ла бьн ә’рдеда к’олайи
20.**Шәв**-ћәнә шәва сьпи у шин, дәрмане ћешнайе у мәрьванә

Пьрс у пешданин

1.Бәнда әзбәр ћинвьн у бежьн
2.Ћун бәнде әвинтие qә заньн?
3.Бәнде әвинтие к’әнге тенә готьне?
4.Бь хәвәре **Әләгәз, фез, qьлч’, шә’р, эрат’и, щи-мьск’ән, т’унщьк-т’әмори, сеwи, ћива сава, шьлбун, qол-мьзгәвт, лейи, лемьшт, qьмә, нери, нәqәв, шәв** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
5.Хәвәре **Әләгәз, qьлч’, шә’р, эрат’и, щи-мьск’ән, т’унщьк, т’әмори, ћив, qол, лейи, лемьшт, qьмә, шәв** чь qьсминә?

АӀ’МӘДЕ НЕЧ’ИРВАН

(Ӏ’ькйат)

АӀ’мәде неч’ирван әw бу дьйа wи бу. АӀ’мәд р’адвә, ӀәР’о дьчә неч’ире, чь дәст дьк’әвә- хwәр’а тинә, әw дйа хwә хwәр’а пе идара хwә дькьн.

Р’ожәке дьчә неч’ире тышт дест нак’әвә, дьгәр’ә, тәрәwьләки дькӧжә, әwи тәрәwьли п’ост дькә, дькә чәлте хwә у дьгрә дьчә.

Р’о ле дьчә ава, вәдгәр’ә те мал. Ледьдә те мал:

-Дайе, дьве, мала мә чьр’а тә’рийә, дьве бинә ч’ьре вехә, әм р’уч’ке Ӏәвбьвиньн.

-Лао, дьве, нәфт т’önә, п’әрә жи т’önәбун- әз бьчума, мьн ӀьнӀә нәфт бьк’ьр’ийа, банийа бьӀата.

-Тә’рийә, ле әме чawa бькьн, дьве?

-Лао, дьве, тә qә тышт нәанийә?

-Дае, дьве, wәллә, иро тьштә р’асти мьн нәӀатийә, мьн тәрәwьләк кӧштийә, дьве, п’ост кьрийә, п’осте wи чәлте мьнданә, дьве.

-Дәрхә, бинә wәрә, дьве.

-Мьн тьштә нәанийә, иди әwә.

-Тә’рийә, иди әме чawa бькьн.

Wәхта п’ост дәрдьхә, п’ост нона чawa пенщ ләмпуч’кә бьшхӧлә, мала wи öса шәwq дьдә.

-Дә, дьве, лао, чь тьштәки р’ьндә.

-Дае, дьве, р’ьндә, хwәде занә, нәфт нәлазьмә, дьве нәфт иди чи мәр’анә, дьве, иро жи әм ӀьнӀәки бьрчинә, тьштәки накә, әме сьве ӀәР’ьн биньн пе идара хwә бькьн, р’ьӀ’әт

нане хwə бьхӧн.

Дьве: - На, лао, сьве, бьвə бьдə п’адша, п’адшайе qədəkə зер’ бьдə тə, əме пе хwə хайкьн.

-Дае, дьве, гӧр’а мьн дьки, wərə дəст бьк’шинə, дьве, əз надьмə п’адше.

-На, лао, бьвə ьəр’ə бьдə п’адше, лайиqи п’адшейə, дьве.

-Дае, дьве, гӧр’а мьн дьки, əз надмеда.

-На, бьвə ьəр’ə.

Дə, Аь’мədə, сьве р’адьвə, п’ост ььлтинə, дькə нав тыштəки, дьп’еч’ə, ледьдə дьчə diwана п’адше, сəре хwə жер’а хар дькə:

-П’адшайи хwəшвə, мьн тыштəки лайиq тəр’а анийə ьатийə.

Дəрдьхə, дина хwə дьдеда, от’аха п’адше öса шəwaq да, ләмпучкə чьйə? Дарда дькə:

- Хwəде занə, тыштəки р’ьндə,- wəзир, wəзир,- п’адша дьве,- ьəр’ə к’ӧлмə зер’ бинə бьдə Аь’мəд, бьра ледə ьəр’ə.

Wəзир дьчə дəwca к’ӧлмə зер’ ч’əнгə щəь дьдеда, надеда.

Ледьдə те мал:- Лао, дьве, qə тыштə да тə?

-Дае, дьве, тə гӧр’а мьн нəкьр, əз чьр’а бьвьм, бьдмеда, чьр’а öса бе сəре мьн, тыштəк жи нəготə wəзир, wəзир тыштə нəда мьн, пышта хwə дайе, ледам ьатьм.

Wедəре Аь’мəде неч’ирван дьчə неч’ире, дьчə неч’ире, тəйрəки сəр ьелине дьгрə, сахə-сах накӧжə, дьгрə тəйр тинə те. Тəйр пер’а хəвəрдьдə, чawa лазьмə, дьве:

-Мьн нəкӧжə, п’ər’е мьн бьвə ьəр’ə, дьве мьн бəрдə, əзе кери тə бем, əзе гəлə qəнщи тə бькьм.

Дьве:- “Ə’рд-ə’змане хwəде, əз ле накӧжьм”. Дӧ п’ər’а ле

дьстинә, тәйр бәрдьдә, ледьдә дьчә.

-Һәрд п’әр’е мьн бьвә һәр’ә мале вәшерә, һ’әркә к’е р’ожа к’әти тәнгасийе, п’әр’е мьн ләвхә, әзе бем вьра һазьр бьм.

Дьвә дьчә, п’әр’а хwәр’а даве щики, даве п’әлтькәке, һ’әрке даве щики.

Wә’дә дәрбаздьвә, wәзир нәмамйа Аһ’мәд дькә, дьвежә п’адше:

-Хан-мане тә пе һ’әстийе фила бьһата чекьрьне, дьве, иди мьрьна тә т’ьнәбу.

Дьве:- Һәстийе фила к’и һaqa бинә бе, әз хени чекьм?

- Е, дьве, әв п’ост ани, нькарә һәстийе фила бинә?

Дьве- кör’о, wәки öсанә гази әwи неч’ирваникьн, бьра бе.

Гази дькьне, дьве:- Wәрә, п’адша гази тә дькә.

Ледьдә те:- П’адшайи хwәшвә, чь дьвежи?

- Аһ’мәд, дьве, тö гәрә һ’әстийе фила мьнр’а бини, әзе темә хан-ман, әз хан-ман чекьм, дьве- тәр’а р’ок моләт, дьве, wәрә, чька мьр’а чь дьвежи.

Вәдгәр’ә, п’ор-п’ожман те мал, дьве:

-Дае, тә чь сәре мьн кьр, дьве, п’адшае сәре мьн лехә.

-Чьр’а?

Дьве:- Һ’ал-һ’әwале мьн-п’адше әв, дьве, һәр’ә һ’әстийе фила бинә, әз пе хан-мане хwә чекьм, тә п’ост ани, ани, тö нькари һ’әстийе фила бини?

Гәләки дöшöрмиш дьвә, дьк’әвә бире: “Щаньм, мьн тәйрәк гьрт, әwи тәйри дö п’әр’ данә мьн, һәла әз бьнер’ьм, чька чь жь тәйр дәрте, һьлбәт, we тьштәки мьнр’а бежә”.

Гәләки дьгәр’ә, дә, дәра һан, дә, дәра һан, һәрд п’әр’а дьвинә, һәрд п’әр’а wәхта ләвдьхә, дьвә гöжинйа тәйр, те сәр к’öләке:

- Аһ’мәд, дьве, чь буйә?

Дьве:- Wәллә, һ’ал-һ’әwале п’адше ви щур’әйи, п’адша дьве, гәрә тö һ’әстийе фила бини, әз пе хwәр’а хени чекьм, тö нәйни, әзе сәре тә лехьм.

-Тыштэ накэ, дьве, тыштэки ћесайэ, чьр'а дöшöрмиш дьви, ћэр'э бежэ п'адше бе, баре чьл дэвэйи т'эмам шэрава ћ'эвтсалэ, т'эмам к'иси wэзир, чьл п'алэ, харна чьл п'алэйи т'эмам к'иси wэзир, п'адша, гава тыштэки тэ навда ћэвэ, капекэки тэ навда ћэвэ, эз нькарьм биньм, т'эмам к'иси wэзир, ћазьркэ бьдэ мьн, эз ћэр'ьм биньм.

Аћ'мэде тэ дьчэ щэм п'адше, п'адша дьве:

-Аћ'мэд, тэ чь кьр?

-П'адшайи хwэшвэ, дьве, эз биньм, дьве, баре чьл дэвэйи шэрава ћ'эвтсалэ, т'эмам к'иси wэзир, баре чьл дэвэйи т'эмам к'иси wэзир, харна чьл п'ала т'эмам к'иси wэзир.

Ле тэйр готеда, го:- Тэ же станд, го, ћэр'и сэре фьлан ч'ьйайи, wедэре, го, фил ћэнэ, кани ћэнэ, го, канйа бьч'ькинэ, го, ћ'эwза т'ьжи шэравкэ, гэрма нава нивро филе жорда бен, ле ћун хwэ вэшерьн, ћа, we бен, дина хwэ бьдьне ав т'önэ, we дэв тенэ шэраве, we шэраве вэхön, we пйанвьн, е ћэв бькöжьн, е нэхwэш бьк'эвэ, wан п'але хwэ бэрдеда… Бэрдэ, лехэ бькöжэ, баркэ бинэ wэрэ.

Дьчэ дьвежэ п'адше, п'адша гази wэзир дькэ, дьве:

-Т'эмами гэрэке тö ћазьрки, ћазьрнэки эзе сэре тэ лехьм.

Дэ, wэзир öса дьвэ, тыштэ wэзирда наминэ. Т'эмам wэзир дькэ, Аћ'мэд дьчэ.

Дьчэ wи щийе тэйр готийэ,

wедəре дəве хwə дьдə сəкьнандьне, сьве зу фил т'önənə wандəра, т'əмам мешəданə, пе дьк'əвьн ава ь'əwза т'əмам дьр'ежьн, we ьърийе дькьнə дəве канийа, гышки дьгрьн, wан ь'əwза шəраве бəрдьдьне. Гəрма нав нивро, qьр'ч'ə-qьр'ч'а гəрме, дина хwə дьде öса жорда тен, т'ибуна тен, дьгəр'ьн: ав т'önə, бин дькьн-шəравə, нахön, гəрм дьдə сəр, т'и дьвьн дəве хwə дькнеда, вədöхön, пийан дьвьн, дə, ьəв дьхьн, е ьəв дькöжə, е п'алə нав дьк'əвьн, баре wи чьл дəвəйи т'əмам ьəсту, ьəстийе wан дадьгрə, тинə, те бəр дəре п'адше датинə.

П'адша оста бəрдьдеда- чедькə. Чедькə, wəзир те, дина хwə дьдеда- хана-мане wи чедькə, п'осте wи теда дардадькə, дьве:

-П'адша, тö хwəш п'адшайи, дьве, от'аха тə жи р'ьндə, дьве, п'осте тə жи р'ьндə, хазьл, дьве, авакьрьна we жи, криша we пе п'əр'е тəйра буйа.

-Чawa, дьве, п'əр'е тəйра к'е бинə?

Дьве:- Ле е əв п'ост анийə, е ьaqa ьəстийе фила анийə, нькарə п'əр'а бинə?

-Kör'o, дьве, гази Аь'мədкьн, бьра бе.

-Дьве:- Аь'мəд, Аь'мəд, wərə, п'адша гази тə дькə.

-Ьа, дьве: щаркə дьне гази мьн кьр, п'адшайи хwəшвə, чь дьвежи?

-Дьве:- тö готи п'əр'е тəйра бини, əзе пе кьришкьм.

-П'адшайи хwəшвə, моляте бьдə мьн, əз ьəр'ьм, мал, бем.

Дьве:- Ьəр'ə.

Те п'əр'е тəйре хwə ləвдьхə, тəйре wи те щəм дьсəкьнə.

-Аь'мəд, чь буйə?

-Дьве:- П'адша, п'əр'е тəйра хwəстьнə.

-Əw ьесайə, щаньм, ьəр'ə бежə п'адше, бе ь'əйште дəвə, харна wан ь'əйште п'ала, т'əмам к'иси wəзир, чь мəсрəф ьəйə, тö вана гышки ьълди бей фьландəре, əзе п'əр'а бьдьмə тə.

Дьчə, дьве:- П'адша хwəшвə, дьве, ь'əйште дəвə, ьəйште п'алə, харна wан т'əмам к'иси wəзир, тыштəки тə т'е т'önəвə, манатəки

тә к’әтә нав, заньвә, әз нькарьм биньм.

Гази wәзир дькә:- Wәзир, дьве, ћазьркә.

Wәзир öса дьвә, иди сьт’ар wәзирда наминә. Ћазьр дькә, Аћ’мәде тә дьчә. Дьчә әw щийе тәйр готийә, дьчә wедәре. Дә, әw тәйр гази ћаqа тәйр дькә, ћаqа тәйр тен, ћәрәки п’әр’әки дьдә, давежә, дә, иди дьвә чьqаси, дә, wи ћ’әйште дәвәйи бар дькә, баре wи ћаqас жи дьминә.

Тинә те дәре п’адше дьдә сәкьнандьне:

-П’адша, к’әрәмкә.

Әwe жи хьлаздькә. Әwe хьлаздькә, wәзир те-дьчә, ћ’але wәзир т’önә, дьве: “Әwи гәрә р’әткьм, әwи мала мьн шәwötанд, әwи чь сәре мьн кьр?”.

-П’адша, дьве, tö хаш п’адшайи, от’аха тә р’ьндә, дьве, криша we ле те, пе п’әр’е тәйранә, п’осте теда дардакьри р’ьндә, ле, хазьл, qиза п’адше р’оћлате жи жьна тә бйа, иди мьрьна тә we т’önәбуйа.

-П’адше р’оћлате к’идәрейә, к’е ћәр’ә бинә, хöде мала тә авакә?

-Е әв анийә, нькарә ћәр’ә бинә?

-Köр’о, дьве, гази Аћ’мәдкьн, бьра бе.

Гази Аћ’мәд дькьн:- Аћ’мәд, дьве, qиза п’адше р’оћлате, tö дьчи мьнр’а тини тей, чьл шәв мьн моләт да тә, ани, ани, нә ани, әзе сәре тә лехьм.

Вәдгәр’ә те мал, п’әр’е тәйр дәрдьхә, тәйр те щәм:

- Чь буйә?

Дьве:- Ӈ'ал-ӈ'әwале мьн ви щур'әйи, дьве, qиза п'адше р'оӈлате гәрә п'адшер'а биньм.

Дьве:- Әw qәwата мьн дәрә, ле дьве, мьн бьӈистийә, wәки qиза п'адше р'оӈлате ӈәйә, гәлә дурә жи, дьве, ле анина we жь qәwата мьн дәрә. Тӧ зани, xwәр'а чawa дьки, бькә.

Тәйре тә дьфьр'ә, ледьдә дьчә.

Аӈ'мәде тә р'адьвә, т'әркәсәри дьне дьвә, дьчә. Гәлә дьчә, жь халийа п'адше дәрдьк'әвә. Дьчә дина xwә дьде, wайә, дewәк, ӈәр льнгәки wи бәрашки аша пева гьредайә, wәхта к'еврушк бәр р'адьвә, дә р'әва к'еврушке чьqасә, дадьде к'еврушке дьгрә.

-П'а,- дьве,- әв чь ә'щевә, әв чийә, щаньм,- Аӈ'мәд дьве.

Әw вәдьгәр'ә сәр Аӈ'мәд, дьве:

-Ә'щев нә әв ә'щевә, ә'щев әw ә'щевә, дьве, Аӈ'мәде кӧр'е пире, дьве ӈ'әстийе фила, п'әр'е тәйра п'адшер'а анийә, дьве, ә'щев әw ә'щевә.

-Дьве,- Нә әзьм.

Дьве:- Ле те к'ӧда ӈәр'и?

Дьве:- Ӈ'ал-ӈ'әwале п'адше әвә.

Дьве:- Әз бьре тә, тәр'а бем.

-Wәрә.

Дьчә, гәләки дьчә, дина xwә дьде, йәки вайә, xwәр'а сәре кәлаке р'уньштийә, бьлурәк дестда, бьлуре дьхә, qьршьк бәр дьлизьн, чьqа qьрш ӈәнә wьрада, ӈәма өса бәр дьлизьн, әw жи бьлуре дьхә.

-Чawa, дьве, әw чь ә'щевә, дьве, әw бьлуре дьхә, qьршьк р'адьвьн бәр бьлуре дьлизьн?

-Дьве, ә'шев әw ә'щевә, дьве, Аӈ'мәде пире чуйә п'адшер'а п'әр'е тәйра, ӈәстийе фила анийә ӈатийә, ә'щев әw ә'щевә.

Дьве:- Ле Аӈ'мәде пире әзьм.

Дьве:- Тӧ бьре мьни мәзьн, әз жи бьре тәйи ч'ук.

Әw жи дьгижә wана.

EZDIKI.COM

Дьдьнә сәр р’е, дьчьн. Дьдьнә сәр р’е дьчьн, гәләки дьчьн, ьындьки дьчьн, дина хwә дьдьне, йәки гӧьәки хwә жь хwәр’а кърийә дәwса дошәке, гӧьәк жи авитийә сәр хwә, хwәр’а р’азайә.

-Щаньм, дьве, әва чь ә’щевә?

-Ә’щев әw ә’щевә, Аь’мәде кӧр’е пире п’әр’е тәйра, ь’әстийе фила п’адшер’а анийә.

Дьве:- Ле Аь’мәде пире әзьм.

Дьве:- Тӧ бьре мьни мәзьн, әз жи бьре тәйи ч’ук, дьве, әз тәр’а тем.

Әw жи дьгижә wан.

Дьднә сәр р’е дьчьн, гәләки дьчьн, ьындьки дьчьн, дина хwә дьдне йәк шьритәк дестданә, ч’ьйае мина ч’йае Аг’баране доре, ч’йа датинә дәра ьан, ч’йайе дьн ьылдьгрә датинә дәwса wи. Ч’йа ьылдьгрә дьгӧьезә. Әw жи дьгижә wан. Дьчә дина хwә дьде йәк жи вайә, дәве хwә дайә бәр аш, әw гәньм, әw ар т’әмам дьк’әвә зьке wи:

-Ьәwар, дьве, әз бьрчина мьрьм.

-Щаньм, дьве, әw чь ә’щевә, дьве әw ар дьк’әвә зьке wи, дьве, ьәwар, әз бьрчийа мьрьм.

Дьве:- Ә’щев нә әw ә’щевә, дьве, ә’щев әw ә’щевә, Аь’мәде пире п’әр’е тәйра, ь’әстийе фила п’адшер’а ани. Дьве әз жи бьре тә, әз жи тәр’а тем.

Әwана дьгижнә ьәв, пьрс дькьн, дьчьн дәрдьк’әвнә wи шььәри, дә, wедәре кәвре хазгини ьәнә, к’и дьчә хазгинйе qиза п’адше, сәр кәвьр р’удьни. Дьчьн сәр wи кәвьре хазгинйа р’удьнин. Wәхтәке хӧламе п’адше

дәрдьк’әвьн.

-Щаньм, дьве, вьра шәш-ҳ’әвт ҳ’әв ҳатьнә сәр кәвьре хазгини р’уньштьнә.

П’адша дьве.

-Кöр’о, дьве, ҳун к’инә, ҳатьнә вьра?

Дьве:- Әм ҳатьнә сәва qиза тә, әм бьре хwәр’а дьхазьн, Аҳ’мәдр’а.

-Кöр’о, дьве, qьрара мьн ҳәйә, к’е qьрара мьн т’әмам дузкьр, дьве әзе qиза хwә бьдьмә wан, дьве.

-Qьрара тә чьйә, дьве, бежә.

Дьве:- Әзе бежьм, дьве, ҳун ҳәр’ьн.

Wана тинә дькә хан-манәки. Әw wәзире хwәва дьзикава, дьзи wанва, хwәр’а шewра хwә дькьн, дьве:

-Әме ишәв ҳ’әвт ситьл ҳ’әwлә бьднә чекьрьне, ҳ’әвт ситьла дайньнә бәр wан, әме бежьн: Wә т’әмам хwәр к’öтакьр, әме qизе бьдьнә wә, wә нәхwәр, qиза бьдьмә wә т’önә.

Әw wәхта дьвежьн, әwe гöҳе хwә нә авитийә сәр хwә, әw занә чь дьвежьн:

-Кöр’о, дьве, ҳа дьвежьн.

Әw жи дьве: - Бьра бежьн.

Р’адьвә, ҳ’әвт ситьл ҳ’әwлә дьдә чекьрьне, сьве гази wан дькә, дькә хан-манәки, әwe ҳ’әwле дьдә бәр, дьве:

-Wә ҳ’әвт ситьл ҳ’әwлә т’әмам кьр, дьве, әзе qизе бьдьмә wә, wә нәхар, го, әз qиза бьдмә wә- т’önә.

-Бьравә.

Әwe дәве хwә дайә бәр аш, дьве: - Кöр’о, дьве, хwәр’а ҳьнәки ҳьлдьн, ҳуне ҳьлдьн, йан на, дьве, зу бькьн.

Пе дьк’әвә, т’әмами дöхwә, ситьла qәладькә, сәр ҳәвда бәржер дькә.

-Газикьн бьра бе.

Гази п’адше дькьн, дьве:- Кöр’о, т’оп мале к’әто, т’әмам харьнә.

-Зу, дьве, к’аре бука мьн бькә, әм ћәр’ьн.

-На, дьве, qьрара мьн диса ћәйә.

-Диса ћәйә, диса ћәйә.

Щарәкә дьне әw у wәзире хwә шewьра хwә дькьн, дьзикава шewра хwә дькьн, дьве:

-Әме газикнеда, мәрик жь мә, йәк жи жь wана, бьра ћәр’ә дәрк’әвә Бәг’дайе, гуши тьри бинә, к’е жь wана зу ани, мәрийе мә ће зу ани, әме qизе нәднә wан.

Әwe дьне дьбће, да.

П’адша гази дьке, дьве:

-Йәк жь wә, йәк жь мә, фьлан сьћ’әте жь шәћәре мьн р’ек’әвьн ћәр’нә шьћәре Бәг’дайе, гуши тьри, т’әк гуши тьри, wьра ћьлдьн, к’е зу ани гићандә мьн: wә зу ани, әзе qизе бьдмә wә, ћәрге п’әләwане мьн зу ани, әз qизе надмә wә.

Дьве:- Бьравә.

Әwana хwәр’а тен, р’адзен, әw п’әләwане хwә сьћ’әтәке пешда дьшинә. Аћ’мәд р’адьвә дьньч’ине, дьве:

-Р’авә, ћәр’ә.

-Дә,- дьве,- бьсә лә’зәке р’азем, әзе ћәр’ьм.

Дькә-накә ранавә:- Бәхте тәмә, р’авә, дьве, нака әw чу-ћат, вәгәр’йа жи.

Әwи ниве р’е дьгрә. Әw дьчә wьра вәдгәр’ә, те ле дәрбаздьвә, те щәм п’адше:

-Ан, дьве, п’адша, к’әрәмкә. П’адша, дьве, к’аре бука мә бькә, әм бука хwә бьвьн.

Дина хwә дьде бошә, дьве:

-На, qьрара мьн ћәйә, щаньм.

-Бьра qьрарәкә дьне жи ћәвә. Тиньн шewра хwә дькьн, әw wәзире wива, дьве:

-Әме сьве гази wанкьн, биннә вьра, бьрьнщ чекьн, фәраqе бәр wан жә’ркьн, йан на дәсте wан хьлаз навьм, фәраqе бәр мә жи бьра бе жә’рвьн, бьдьнә бәр wан, бәлки әw дöхöн, пе дьмьрьн, да.

Әwe дьне дьбће, да, дьве:- Бьра бежә.

Сьве гази wан дькьн, дьве:- Wәрьн, нан бöхöн, сьве зу к’аре бука wә бькьм, бука хwә ьлдьн ьәр’ьн.

Тен, р’удьнин, фәраqа т’әмам тиньн тен датиньн, әwe бьлурван дьве:

-Щьмә’т, ьәла нәхöн, дьве, qәйде мала мә öсанә, дьве ь’әта qәйдәки дöда бьлура хwә нәхьм, әз нан нахöм.

Wәхта бьлуре дьхә, фәраq сәр истоле дьр’әqьсьн, нав ьәв дьк’әвьн, да. Әw дьчнә вьра, әw тенә вьра, дә, фәраqе бәр п’адше, йа бәр wәзир, е бәр щьмә’та wийә к’еләкевә бе жә’рьн, ле е wан жә’ркьринә. Wәхта бьлуре дьхә, фәраq ьәв дьк’әвьн.

-Дә, дьве, к’әрәмкьн, нане хwә, бьхöн.

П’адша, wана нәwерьн бьхöн.

-Дә,- дьве,- к’аре бука мә бькьн, әм бука хwә бьвьн.

-Дә,- дьве,- бьравә, сьве р’авьн бука хwә бьвьн.

Wана дьвьн дькьнә ь’ьмаме:- Дә, дьве, ьәр’ьн хwәр’а wедәре р’азен, сьве р’авьн, әме к’аре бука wә бькьн, бьвьн ьәр’ьн.

Йәк жи бьре wан ьәйә щәм Аь’мәд, к’öрке wи ьәйә, wәхте алийе р’асте дьфьтьлинә- дьвә багәр, багәрәкә öса, ьәр хwәде заньвә, алийе ч’әпе дьфьтьлинә дьвә тә’в, ьәwa хаш дьвә.

Wана дькә ь’ьмаме öса ле сор дькьн, дьве: “Бәлки теда дьт’әqьн, әм же хьлазвьн, йане әм ькарьн хьлазвьн”.

Әwe дьне к’öрк wәхта нафьтьлинә, багәрәкә öса дьк’әвә ь’ьмаме, әwe дьне хwә анщах дьдьнә qöлч’әки. Багәр дьк’әвә ь’ьмаме, сьве р’адьвьн.

-П’адша, дьве, т’оп мала тә к’әто, р’авә, бәр дәре ь’ьмаме т’ьжи бәрфә.

Щарәкә дьне дәрдьк’әвә дәрва:- Әз тәр’а дьвежьм к’аре бука мә бькә, әм бука хwә бьвьн.

Дьве:- на, qьрара мьн диса ьэй ә.

Дина хwә дьде дьхапинә, да, әwe хае шьрите, шьрита хwә дәрдьхә, дора п'адше дьвә-тинә, wәки ьылгьрә пева бьвә ьәр'ә. П'адша дина хwә дьде, щаньм, нькарә дәсте wан хьлазвә.

-Дә, дьве, щаньм, wәзир, к'аре бука wан бькә, бьра ьәр'ьн.

К'аре we дькә, qиза хwә пер'а вәр'едькә, тенә дәст у р'уе ьәв, хwәр'а ьылтиньн, вьрда тен, әв ьәвале Аь'мәд, к'идәре гьиштьнеда, wьра же дьqәтьн.

Аь'мәд те дьгижә шәьәр, әw дьминә, qиза п'адше. Qиза п'адше наьелә бе шььәр, дьве:

-Аь'мәд, чадьра мә вьра лехә.

Wәхта те незики шььәр, Аь'мәд ахинийе дьк'шинә, дькә ахин, да.

Дьве:- Тö чьр'а дьки ахин?

Дьве:- Нә, тö нә сәва мьни, мьн тö сәва п'адше аний, ь'ал-ь'әwал ви щур'әйи.

-Чь дьвежи, дә, дьве, п'ак чадьра мә к'еләка шььәр лехә, әм начьнә нав шььәр. Дьве, әз заньм п'адша, wәзире хwәва we тек'әвә файтоне, we пешйа мәда бен, әме щаве бьшиньн бьра бен, әзе wанр'а хәвәрдьм. Дьве щаве бьдьнә п'адше, бе- Аь'мәд ьатийә, qиза п'адше р'оьлате анийә.

Щаве дьдьнә п'адше, дьве:- Аь'мәд ьатийә, дьве, qиза п'адше р'оьлате анийә.

Р'адьвьн, дьк'әвнә файтоне, әw, wәзирва пешйеда дьчьн. Wана чадьр лехьстийә, хwәр'а чадьреданьн. Әwана жь файтоне wәхта пәйадьвьн, тен, wәки qиза п'адше ьылдьн текнә файтоне бьвьн ьәр'ьн, qиза п'адше ьу дькә, йәк дьвә тә'жи, йәк дьвә р'уви, дьдьнә пәй ьәв.

Әw weда дьчьн, мьле Аһ’мәд дьгрә, Аһ’мәд тинә те, Аһ’мәд дькә п’адша, т’әмьз дәф, зьр’не дьхьн, хwәр’а һ’әвт р’ожа, һ’әвт шәва.

Әw чун мьразе хwә шабун, тӧ жи мьразе хwә шавә.

Хәвәре чәтьн:

1.**Идара хwә дькьн**- хwә пе хwәйдькьн
2.**Тәрәwьл**- һ’әйwане чоле
3.**Р’уч’ьк**- р’у, сьфәт
4.**Ләмпуч’кә**- хәвәра урьсийә: ләмп’а электрикие
5.**Qәдәк**- qәдәр- вьра- ньнә, һ’әвә
6.**П’әлтьк**- бәре ьӧндӧр’е авайида- диwерда, щики бьльнд, щийе мәхсус дььштьн- бона данина ч’ьре, ләмп’е у ьурмуре дьн
7.**Нәмами**- хьрави
8.**Хени**- хани, мал, авайи
9.**Моләт**- wә’дә
10.**П’алә**- хәватчи
11.**Һ’әwз**- щики нә мәзьн, ль к’ӧ ав те голкьрьне
12.**Пийанвьн**- бь зьмане урьсийә- к’ефхwәшвьн
13.**Криш**- бь зьмане урьсийә- сәрбан
14.**Мәсрәф**- чьхарә
15.**Т’әркәсәри дьне дьвә**- т’әрка мал- һ’але хwә дьдә, дьчә
16.**Бәраш**- кәвьре эш, аша
17.**Ситьл**- дәрдана һ’әсьнә минани бәрошайә
18.**Qәла дькә**- бәре ьӧндӧр’е дәрдане һ’әсьни qәладькьрьн, авьһ’әсьндькьрьн
19.**Истол**- т’әхте нанхӧарьне, нанданине
20.**Фьтьландьн**- зьвьр’андьн
21.**Файтон**- щур’әки ә’рәбайә
22.**Ьу дькә**- бь щур’әки п’ьфдькә
23.**Тә’жи**- сәйе неч’ире

Пьрс у пешданин:

1.Һ’ькйате бьхуньн у гьликьн
2.Wәзир чьма хьравийа Аһ’мәд дькьр?
3.Ахьрийа Аһ’мәд бу чь?
4.Бь хәвәре **тәрәwьл, р’уч’ьк, п’әлтьк, нәмами, хани, моләт, п’алә, һ’әwз, мәсрәф, бәраш, ситьл, тә’жи** щӧмла чекьн у бьньвисьн.

Аь’мәде Гоге
(1937-2003)

ӘЗ Р’ЕМӘ

Әз р’емә - фьрә у мәзьн,
Бона щамера.
Әз р’емә ль нав гöл у сосьна,
Бона мәрда.
Әз р’емә, мерге шин, сәр ч’әм-канийа,
Бона хаса.
Әз ьж бәләкие бәрфе, ч’иае бьльнд тем.
Әз р’емә-харо-маро, бона ә’вде нәп’ак,
Мәрьве ь’әвсуд у беит’бар.
Әз р’емә -дьчьм бәрбь зәра, занга у qәйа,
Бона чьр’ук у нәмама.
Ль к’ö т’ьме qьрч’иниа бьруске, тәйрокейә.
Мьж у думане, сöр’ у сәрмейә.
Әз р’емә-фьрә у мәзьн, харо-маро,
Ә’вдно, исанно, сәр мьнр’а дәрбазвьн.

Хәвәре чәтьн

1.**Сосьн**- наве кölилкәкейә
2.**Мәрд**- мәрьве нә тьма, нандар

3.**Мерг**- щие ћешин, щие гићадьруне
4.**Бәләкие бәрфе**- бәрфа щи-щиа майи
5.**Ә’вд**- мәрьв, ћесир, бәләнгаз
6.**Нәп’ак**- мәрьве нә баш, нә т’әмьз, хьрав
7.**Беит’бар**- мәрьве, wәки ит’бара wи/we т’ьнә
8.**Занг**- qәйа, кәлошк

Пьрс у пещданин

1.Шьере әзбәр ћиннвьн у бежьн
2.Фькьра шьере чийә?
3. Бь хәвәре **сосьн, мерг, мәрд, хас, бәләки, ә’вд, беит’бар, занг, qәйа** щӧмла чекьн у бьньвисьн
4.Хәвәре **сосьн, мерг, бәләки, занг, qәйа** чь qьсминә?

ЋӘВАЛЕ БЬЛБЬЛ, МЕРГА ШИН

Мергә шинә,
Гӧл, дарчинә,
Qӧльнг бәр’ие ћатьнә, ле данинә,
Бьлбьл к’ьлама xwә дьсewринә.
Әw дәнгбеже дьле әвинә,

Дьл-ӈ’ьнава жорда тинә,
Ӈ’але хwәр’а дьлувинә,
Кӧл у дәрда т’әв датинә,
Ӈесьра тинә, дьбаринә,
Нот’ла хорте дәлодинә,
Ах, қизьк-wи дьхапинә,
Созе хwәда дәрәwинә.
Ч’ийа у банийа дьгәр’инә,
Ӈ’ьш у аqьл ле дьстинә,
Сәр дәсте хwә дьр’әqсинә,
Пәй хwә ӈәрр’о дьвә-тинә,
Әwә нот’ла гӧла бинә,
Хорт хәwнеда жи дьвинә,
Баqе гӧла жер’а тинә
Ч’ә’ве хwә вәдькә-we дьвинә.

Хәвәре чәтьн

1. **Дарчин**- qалке дарәкейә бинхwәшә
2. **Qӧльнг**- тәйрәдәкә, wәки бәр’ие те
3. **Бәр’и**- щие дем, qум-qумьстан
4. **Дьсewринә**- бәр хwә дәрдьхә, дьә’фринә
5. **Әвинә**- бәнгийә
6. **Дьлувинә**- ӈьм дьгри, ӈьм дьвежә у дьwәк’ьлинә
7. **Дәлодин**- сәwдасәр, динбуйи, әвсәнә

Пьрс у пешданин

1.Шьере әзбәр ӈинвьн у бежьн
2.Фькьра шьере к’ижанә?
3.Шайир әвинтие чawa тинә бәр ч’ә’ва?
4. Бь хәвәре **дарчин, qӧльнг, бәр’и, сewьрандьн, әвин, лувандьн, дәлодин** щӧмла чекьн у бьньвисьн
5.Хәвәре **дарчин, qӧльнг, бәр’и, әвин** чь qьсминә?

WAPE MƏ

-1-
Фькьра әз бьрьм ч’ийае мә,
Дитьна wәрга мала мә,
Wape кал у баве мә,
Нав-нишане мала мә.
-2-
Мьн дит берийа пәзе мә,
Тәндура бьн ьешийа мә,
Дәwса чит у п’әрде мә,
Нав-нишане мала мә.

-3-
Коне мәйи мәзьн бу,
Пенщстуни, дӧр’ез бу,
Ль сәр р’е у дьрба бу,
Бона р’әwийа сьт’ар бу.

-4-
Ћешийа конда кӧлин бу,
Р’әх кӧлине ьстер’ бу,
Дӧа’, дӧрозгә ле бу,
Әw жи qӧлба мале бу.

-5-
Ахле дewер пыш кон бу,
К’оза бәрха ль р’әх бу,
Тәwла ь’әспе wан дур бу,
Фезеда мәхәле пез бу…
Әw гышк зар’отийа мьн бу.

Хәвәре чәтьн

1.**Waргә**- щи, ль к’ö конәк те лехьстьне
2.**Wap** - щи, ль к’ö зомәк датинә
3.**Бери**- щие, wәки пез дьдьнә берие
4.**Ћеши**- п’ара конә пешә дардабуйи
5.**Чит у п’әрдә**- п’әрда п’арәвькьрьна кон, чадьре
6.**Ьстер’**- хödане мале
7.**Кölин**- п’арәкә кон, чадьре, ль к’ö ћасьл те хwәйкьрьне
8.**Qölбә**- т’әрәфе döа’кьрьне
9.**Ахьл**- дәрва щие мәхәле пез
10.**К’оз**- щие бәрәвкьрьна бәрх у кара
11.**Тәwлә**- щие гьредана dewер у ћ’әспа

Пьрс у пешданин

1.Шьере әзбәр ћинвьн у бежьн
2.Шайир чьма әwqаси бәрхwәк’әтийә?
3.Шайир wаре хwә чаwа тинә бәр ч’ә’ва?
4.Бь хәвәре **waргә, wap, бери, ћеши, чит у п’әрдә, ьстер’, кölин, qölбә, ахьл, к’оз, тәwлә** щömла чекьн у бьньвисьн
5.Хәвәре **waргә, wap, бери, ћеши, чит, п’әрдә, ьстер’, кölин, qölбә, ахьл, к’оз, тәwлә** чь qьсминә?

EZDIKI.COM

ХИРӘТ

Авасе Ә’ли

(1939-2010)

-1-
Гәлә сала пешда, шәһәре Wане
Хортәки хирәт һатә мәйдане,
Мәрики хирәт, һ’әлал, хәватһ’ьз,
Ә’бура wибу хödана т’әмьз.

-2-
Бахәки wи һәбу, бахәки һелә,
Нава Wанеда бьбу мәсәлә,
Даре дьнеда тә чь бьхwәста,
Нав бехда-тәйе р’әһ’әт
дәстхьста.

-3-
Ьди-сев, һörме, тьри у гелаз,
Нава бахе wида бьбунә гәwлаз,
Шарур у бьлбьл ле дьбун меван,
Бахе щьнәте, теда дьстьран.

-4-
Сурәкә мәзьн чекьр, да доре,
Дьк’анәк вәкьр-сәр мьле жоре,
Базара хwә дькьр һ’әлал у ә’бур,
Хортәки һежа, наве wи-Т’емур.

-5-
Дö көр’е wи һәбун, дö көр’е бәйт’у,
Малда дьгәр’иан-чawa qәрәт’у,
Нә wан хәватбу, нә ә’мәл, п’ешә.
Дьхар-вәдьхарьн ча һ’ьрч’е мешә.

-6-
Сал пәй салар’а дәрбазбун жьмар,
Т’емур мәзьнбу, т’әмьз- бу әхтйар.
Т’әбйате ь’ököме xwә ле кьрә борщ
Маледа кьр к’ут-хәватчие пьспор.

-7-
Ле, wәр, бьнер’ә, фәләк у йази
Ьәрwәхт бәндар’а qә навә р’ази,
Щарна дьтәйисә бәхте xwә гöман,
Щарна жи-дькә ба’гәр у думан.

-8-
Фәләке ьса Т’емур кьр думан,
Бахче хәмьли ма бехwәй-бехöдан,
Гöл жи хәйиди, бьлбьл ле фьр’и,
Бьбу мьск’әне кәләм у дьр’и.

-9-
Ле кöр’е wийә бекер у бәйт’у,
Малда дьгәр’ийан -чawa qәрәт’у,
Р’ожәке р’абун, ьатьнә щәм баве,
Готьн әв хәвәр - дәwса сьлаве:

-10-
-K’a, баво, к’ане хәзна зер’а?
Ьәмин, дьмьри, xwә нави xwәр’а?
Wәхта wa бьһист баве нивмьри,
Да qьр’ка wи к’әла тә’л, гьри.

-11-
Дур у к’ур xwәр’а щарәке фькьри,

Да пешийа кӧр’а-әв пьрса тә’ри:
-Әре, кӧр’е мьн, ьатийә әw дәqә,
Бона we хәзне - готьн жи ьәqә.

-12-
Ле qьрар ьәйә-бой хәзна готи,
Нав wи бахида к’ур-к’ур вәшарти,
К’е бах бещәркә ь’әта пайизе
We ә’сә бьвә xwәйе we дизе.

-13-
Ь’әрд бьра бььист qьрара баве,
Р’абунә сәр xwә, xwә дан алаве,
К’әтьнә нав бех, хәвьтин, вәдан,
Бь әшqа зер’а-дитьне гӧман.

-14-
Хәвьтин ь’әвтеке, дӧдӧ, сьсе,
Гиьа ле дьрун, к’еләндие, дә’се,
Чьлпие кәвналә, р’ьзи, шкәсти,
Бьр’ин, дәрхьстьн, щьдан wи дәсти.

-15-
Бав дьнер’ә хәвата кӧр’а,
Дьл ле шадьвә, фьр’нахә пер’а,
Бахе чәнд сала бехай, бәтьли,
Гема xwә xwәкьр, диса-хәмьли.

-16-
Шарур у бьлбьл диса вәгәр’йан,
Дәнг данә ьәвдӧ-теда дьстьран,

Кölилк у бълбъл бь наве дəриан,
Хəмьла хwə вəкьр, бəндар'а к'əнйан.

-17-
Ћ'ərд бьра р'абун бəрбанга сьве,
Гöманлебьр'и ћатьн щəм баве:
-Ле к'ане, баво, хəзна тə готи?
Aqa хəвьтин-ча мəрве к'оти?

-18-
Чьqас вəддьн-гöман мə т'ьнə,
Хəзна вəшарти, зер'е тə к'önə?
-Нə мьн wəр'а гот, ə'сə пайизе
Ћуне бьвиньн дəwлəта дизе.

-19-
Пайиз wана ћат-хер, сьламəти,
Бах зор хəмьли, ћасьлгьрти,
Сура ћ'ədьми р'акьрьн доре,
Диса вəкьрьн дьк'ана жоре.

-20-
Ле дьбун меван бьк'ьр'чи, т'öщар,
Ћасьле гöман - wан дькьр базар,
Бав дьнер'и алвера кör'а,
Дьл ле шадьвə, фьрнахə пер'а.

-21-
Кör'е хəватчи ə'бурə, хирəт,
Ћатьн щəм баве-ле кьрьнə мьнəт:
-Баво, дə бəсə, мə нəма qəwat,
Шире ћ'əвтсалие фьр'не мəр'а ћат.

-22-
Бах жи хәмьли, ћәсьл ле т’ьжи,
Щийе we ћәбуне чьма навежи?
Баве, кö бьћист әв пьрса кöр’а,
Ћ’ьзьнг ћатеда, wa готә кöр’а:

-23-
-К’е дайә, кöр’о, дәwләт у ћәбук,
Йәки эт’имбум, бәләнгаз, бьч’ук,
Ә’мьре дайка мьн Xwәде зу бьр’и,
К’әтмә бәр дәсте дайка демар’и.

-24-
Ћәрр’о к’öтайибум, зеранди, ньфьр’,
Сьт’ара мьн бун- тәwлә у афьр’,
Р’ожәке т’ербум , р’ожәке - бьрчи,
Бәр дәре хәлqе бумә п’арсәкчи.

-25-
Р’ә’ма Шихади röћ’е ахевә,
П’ара р’öћ’е wи щьнәте ћәвә,
Гöне wи мьн ћат, бист сала т’әмам,
Мина ћесира xwәйкьрьм хöлам.

-26-
Бона хирәта мьн да ча п’ешк’еш.
Т’әви дайка wәйә мьлук, әмәкдар
Ә’бура xwә кьр, жийин бәхтәwар.

-27-
Wә дитийә, лао, әw хәзна бебьн,

Канийа әмәкдар, дәwлəта амьн,
Әв бахе ћане ћасьл ле т’ьжә,
We сәрда барийә, ћатийә - дьр’ьжә.

-28-
Шәв-р’о дькьн алвер у базар,
Ћасьле дьк’ьр’ьн алверчи, т’öщар,
Гәло, нә зер’ә, йан хәзна мәзьн-
Иро дәwлəте ьж мьн дьхwәзьн?.

-29-
Әв каниа ћана херә, әмәкдар,
Мьлк’әки зорә, ле бькьн сьт’ар,
Хирәт wә ћәвә, т’ьфаqвьн ћ’әрщар,
Ћуне ә’буркьн, бьжин бәхтәwар.

-30-
Ћежа фә’мкьрьн ћ’әрд бьре хирәт
Готна баве хwә- газьнә, ширәт
Ьж щие хwә р’абун, бех кьрьн мезә,
Ћежа хәвьтин әшqәкә т’әзә.

Мәрие хәватчи - наминә бьрчи.
13.11.97

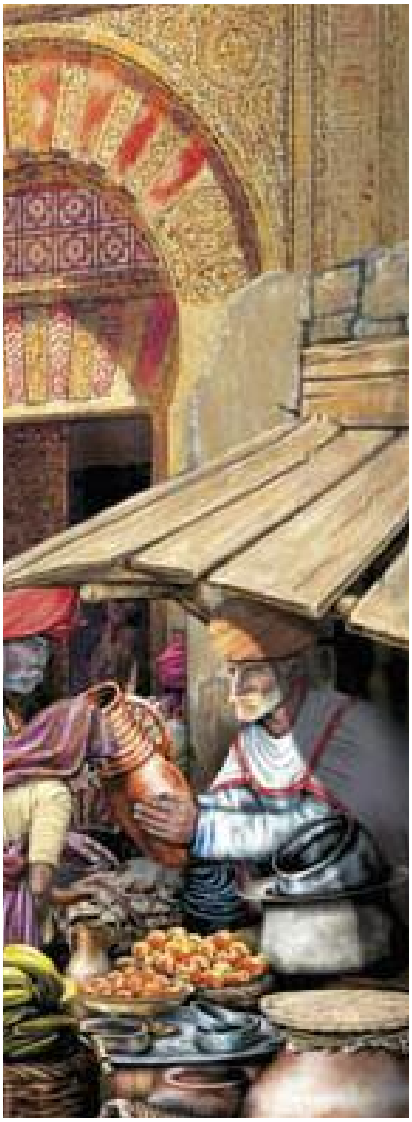

Хәвәре чәтьн

1.**Wан**- шәћәр, ве гаве ә’рде Т’ьркиаедайә
2.**Хирәт**- щә’дандьн
3.**Ә’бур**- шәрм, йоләчуйин, дәбьркьрьн
4.**Ћелә**- т’ьжи, бәрәк’әт
5.**Даре дьне**- р’убаре дьниае
6.**Гәwлаз**- п’ьнщар’а минани шьритәке гьредайи
7.**Сур**- диwар, чәпәр

8.**Бәйт'у**- бәйани, бехирәт
9.**Qәрәт'у**- мәрве, wәки бawәрбькә найе хане, найе к'ьвше
10.**Пьспор**- зане п'ешә, шöхöле хwә
11.**Бәндә**- мәрьв, ьесир
12.**Дьтәйисә**- дьбьрьqә
13.**Ба'гәр**- байе зьвьстанейи сар
14.**Думан**- мьж
15.**Мьск'ән**- щи, wаре майине
16.**Кәләм у дьр'и**- щур'е стьрианә
17.**Бекер**- кери тыштәки найе, бек'ар
18.**Хәзнә**- щие хwәйкьрьна зер' у п'әра, тыште qимәтли
19.**Диз**- дәрданәкә ь'әр'ие чекьри
20.**Алав**- гәрма эгьр
21.**Әшq**- шабун, ь'әwас, хwәстьн
22.**К'еләнди**- ьащәте гиьадьрунейи мәзьн
23.**Дә'с**- ьащәте гиьа у зәвидьрунейи ч'ук
24.**Чьлпие кәвналә**- qьрш-qале кәвн
25.**Фьр'нах**- әшq, ша
26.**Бәтьли**- wәстйайи, э'щьзбуйи
27.**Гем**- хәмл, р'әwш
28.**Ьасьлгьрти**- бәргьрти

29.**Бык’ьр’чи**- е/йа дык’ьр’э
30.**Т’öщар**- алверчие мəзьн
31.**Фьр’н**- qöлке поз
32.**Ӈ’ьзьнг**- ахин
33.**Афьр’**- щие пез, дewер, ь’эспа альфдькьн
34.**Мылук**- шькəсти, р’унəрм
35.**Амьн**- ит’бар
36.**Мылк’**- хwəли, э’рде арьзи

Пьрс у пешданин

1.Поэме ьинвьн у эзбəр бежьн
2. К’ижанə фькьра поэме?
3.Наве баве хорта чь бу у мəрьвəки чawабу?
4.Кöр’е wи пешда чawa дьдəбьрин?
5.Чьма кöр’а дə’wa хəзне баве хwə кьр?
6.Бав чь готə кöр’а?
7.Кöр’а чь кьр?
8.Ахьриа бав у кöр’а бу чь?
9.Бь хəвəре **хирəт, э’бур, ьелə, гəwлаз, сур, бəйт’у, qəрəт’у, пьспор, дьтəйисə, ба’гəр, думан, мьск’ən, кəлəм, дьр’и, бекер, хəзнə, диз, алав, əшq, к’елəнди, дə’с, фьр’нах, гем, ьасьл, бык’ьр’чи, фьр’н, ь’ьзьнг, афьр’, мылук, мылк’** щöмла чекьн у бьньвисьн
1О. Хəвəре **хирəт, э’бур, гəwлаз, сур, qəрəт’у, пьспор, ба’гəр, думан, мьск’ən, кəлəм, дьр’и, хəзнə, диз, алав, к’елəнди, дə’с, гем, ьасьл, бык’ьр’чи, фьр’н, ь’ьзьнг, афьр’, мылк’** чь qьсминə?

EZDIKI.COM

ЗЬМАН

Фелниш

Зьмане эздикида wан хәвәрар'а дьвежьн фелниш, к'иажн ь'ал у ь'әwале кьрьне, qәйде кьрьне у буйине, щи у wаре кьрьне у буйине дьдьнә к'ьвше.

Пьрс:

1. Зьмане эздикида к'ижан хәвәрар'а дьвежьн фелниш?
2. Фелниш чь дьдьнә к'ьвше?

К'ОМЕ ФЕЛНИША

Зьмане мәда се к'оме фелниш ьәнә, к'ижан:

1. wә'де кьрьне у буйине дьдьнә к'ьвше
2. щи у wаре кьрьне у буйине дьдьнә к'ьвше
3. щур'е кьрьне у буйине дьдьнә к'ьвше.

Пьрс у пешданин:

1. Зьмане эздикида чәнд к'оме фелниша ьәнә?
2. Наве к'оме фелниша ьылдьн у бьньвисьн.

Фелниш, к'ижан wә'де кьрьне у буйина тьшта дьдьнә к'ьвше

Дöь, дöььва, иро, ирода, сьве, сьведа, бәт'ьрперар, перар, перарва, пар, парва, исал, ьәрсал бәре, бәреда, зува, нььа, паше, ишәв, шәв, нивро, эваре, ьәргав, ьәршәв, ьәрр'о, бььаре, ьавине, пайизе, зьвьстане, ььнге, т'ьме, ьәргав, ьәрт'ьм, ищар, сьвәке, эварәке…

Фелнише жорготи щава пьрсе жерготи дьдьн:

а) к'әнге

б) чьчах

в) чь wәхти.

Пырс у пешданин:

1. Фелниш, wәки wә’де кьрьн у буйина тышта дьдьнә к’ьвше, щава чь пырса дьдьн?
2. Щӧмла бньвисьн, к’ижана щава пырсе жорготи дьдьн.

Мәсәлә:

1. Әм дӧь чунә гӧнд. (к’әнге?)
2. Пайизе дә’wата бьре мьнбу. (чь wәхти?)
3. Нивро әм дәрсе ьатнә мал. (чьчах?)

Фелнише щи у wар

Әw фелниш е щи у warьн, к’ижан щи у wаре кьрьн у буйина тышта дьдьнә к’ьвше.

Зьмане эздикида фелнише щи у wар әвьн:

Вьра, wьра, ведәре, wедәре, дурва, к’еләке, незиква, жере, жорда, жоре, вьрда, вьрда-wеда, wеда, к’еләке, р’әх, р’әхда, ььнда, дора, чарнькал, ьӧндӧр’, дәрва, фезе, ьесуйе у е дьн.

Мәсәлә:

1. Әз темә ведәре.
2. Те ьәр’и wьра.
3. Мьн тӧ дурва дити.
4. Мьн тӧ незиква нәдити.
5. Тӧ жере сәкьнибуй.
6. Вьрда- wеда нәчә.
7. К’елака мьн бьсәкьнә.
8. Әз ььнда големә.
9. Щьмә’т чарнькал дора Ә’гит щьвйа.
10. Мозәлан феза гӧнддайә.

Пырс у пешданин:

1. Чәнд фелнише щи у wар бира wәда манә?

2. Фелнише щи у wар, к’ижан бира wәда манә, бь wан щӧмла чекьн у бьньвисьн.

Фелнише щи у wар щава ван пьрса дьдьн:

1. к’ӧ?
2. к’идәре?

Фелнише щур’ә у тәһәре кьрьне

Әw фелниш е щур’ә у тәһәре кьрьненә, к’ижан щур’ә у qәйде кьрьне у буйине дьдьнә к’ьвше.

Awa мәсәлә, чәнд фелнише щур’ә у тәһәре кьрьне:

бәрә-бәрә, дәрәнг, дор бь дор, сьре-дор, зу, зу-зу, ләзә-ләз, ләз-бәз, дьзива, тәләтәл, ьеди, щарәке, йәко-йәко, т’әне, щотбьщот, р’астәр’аст, ьеди-ьеди, р’ожбьр’ож, бь шабун, wa у е дьн.

Фелнише щур’ә у тәһәре кьрьне у буйине щава ван пьрса дьдьн:

1. чawa?
2. чь щур’әйи?
3. чь тәһәри?

а). Әwи чawa кьр?

Әwи wa кьр.

б) Тә чь щур’әйи кьр?

Мьн ви щур’әйи кьр.

б) Тә чь тәһәри кьр?

Мьн ви тәһәри кьр.

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Дьл- дьжмьнә,
Зар- достә.

◆Дьзи у дәрәw сийа бышкӧланә.

Эздизане мәзьн

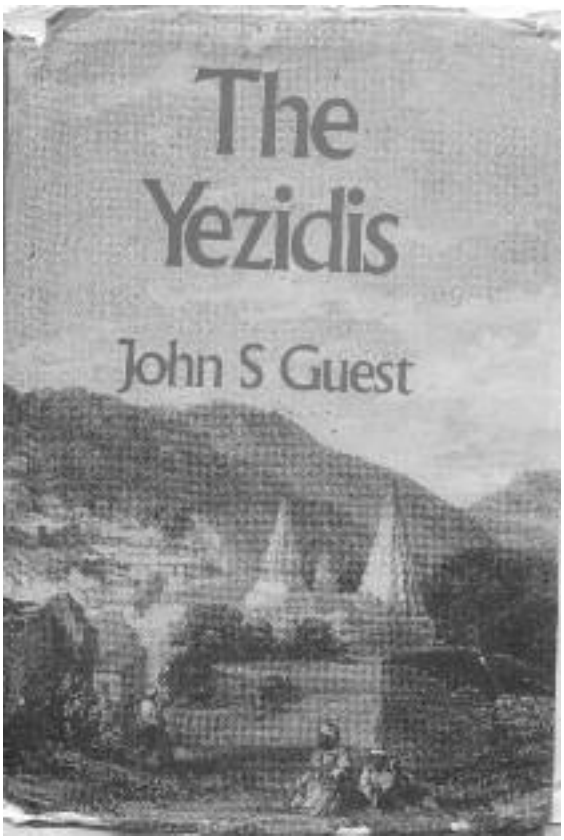

Р’уйе к’ьтева "Эзди"

Гәлә-гәләк пьрсе эздиава мьжулбунә, бона ә’рф у ә’дәт, р’е у р’ьзм, т’ариха wан пәй ә’нә’нак’әтьнә, ьнәк бь ьечхәми wан пьрсава мьжулбунә, ьнәкбь хернәхwәзи, ле ьнәк жи- бь херхwәзи, ьж к’ижана йәк жи Щон Гестә, е кӧ Америкаеда р’у дьнек’әтьбу у wьра дьма.

Фә’мдарийә, пьрсе пешда бе, гәло, мә’ни чь бу, wәки әw бьнәлие wәлате ьж щи у мьск’әне эздиа әwqаси дур бона пьрсе эздиа пәй ә’нә’нак’әт у дәрьәqа мәда к’ьтевәкә гьранбььа, бь сәрньвисара "Эзди", сала -1987-а Лондона п’айт’әхте Британиа Мәзьн у шәьәре Wилайәт’е Америкаейә Йәкбуийи ьәримәзьн- Нйу Йорк’еда да дәрхьстьне?

Щава ве пьрсе мьqаләкеда ьәйә, к’ижан ььла ье 23-е мәьа сала 1991-ейә нисане р’ожнә’ма "Дәнге эздиада" дәрк’әтийә. Мьqала жорготида, к’ижан ьатийә навкьрьне "Эзди Т’ьркиаеда", бь т’айбәти, ьатийә готьне: "Ә’франдар паше дәрьәqа р’ewитиа Щон Гесте р’ewие Америкаейә нәь’ие майина эздиада кьрида щарәкә дьне гьлидькә.

…Әм гӧнде qәза Сертейә К’урт’аланейи К’урук’авак’еданьн. Qәза К’урт’алане, ьмбәри wаре майина эздиайә дьне, электрик, ава wейә вәхӧарьне, р’е-дьрбе wейә дәрәщәбьльнд ьәнә,

к’ижан бь щәфе йәки Америкайе ьатьнә авакьрьне. Бьнәлие гӧнд бь шекьрдари дьвежьн:

- Әв т’әмам сайа Щон Гестә.

- Щон Гесте ьж Америкайе пәй мьрьна баве хwәр’а дәфт’әре әве хьлазиейә бираниейә ьшти вәдкә, у әw хәт сәр wи т’әсира мәзьн дьһельн, к’ижан гьлидькьн, wәки we

Щон Гест бәр каний хwәйә бона эздиа чекьри

qәзае-К’урт’аланеда, баве wи ьж алие эздиада лайиqи чь qәдьр у qимәтибуйә. Баве Гест чawa qӧльхчи сала пешда Т’ьркиаеда qӧльхкьрийә. Гест, wәки мала qонаха баве хwә бьвинә, те К’урук’авак’е. Әw ль мала Щәзайе qәбила к’ьзлани дьqәсьдә. Щон Гест, wәки ьж алие we мала эздида лайиqи ә’зәт-qӧльхе дьвә, чawa qәнщи - qьрардькә qәза К’урт’аланеда, ьди qәза дост-да, тыштәки бькә, wәки әw бьвә waре жийинейи эп’ещә ь’әмзә-мани.

Щер’ьбандийә, wәки аве бьк’шинә ль гӧнде К’урук’авак’е, наве к’ижанейи бәре Ьамдунабуйә, ле дәст т’ьнәбуна ч’ә’вканиа ль дор-бәра әw бәр чәтнайа сәкьни у щәфа зә’ф дит. Пьрс әwә, wәки сӧние гӧнде щинар нәдьһштьн, кӧ эзди ьж ч’ә’вкание ә’рде wан к’арек’әвьн. Ахьрсонги wир’а ләв-ьатийә аве бьк’шинә, ле бона wи гӧнди, к’ижан qайилбьбу ч’ә’вкание хwә бькә бьн qоле wи, Гест мәчитәке чедкә".

Р’астә, мә наве Щон Гест бьһистьбу, ле мә әw нәдитьбу. Ван ахриа, чахе әw бь сәрдан ль Әрмәнистанебу, зә’ф шабу, чахе пеһ’әсйа, wәки щьмһӧрйәтеда wәкә 60 ь’әзар эзди дьжин, у

р’адиоэ’ламәт у р’ожнә’ма wан ћәнә у бона пашwәхтие пешдачуйина мәдәнйәта wан шәрт у мәщал тенә ә’франдьне.

Мьзгинибу, wәки Щон Гест т’әв хwә к’ьтева "Эзди"-йә бь зьмане ингьлисийә гьранбьћа анибу".

Aqa, чawa ћатә готьне, ћәжмара мәћнә’ма "Дәнге эздиада" дәрк’әтьбу, ле паше досте щьмә’та мәйи нав у дәнг щарәке жи ль эздие Әрмәнистане qәсьди, гөнд у wара, ль к’ö эзди дьминьн, гәр’йа, дьћа незиква чә’внаси щьмә’та мә бу…

Ле 14-е мәћа сала 1997-айә гөлане мә щавәкә мәлул стәнд: Щон Гест, херхwәзе эздиайи мәзьн, е кö ћьла ће сала 1992-а ль Лалыша Нурани qәсьдибу, насиа хwә дабу т’арих, зьман, qьраре щьмә’та эздиа, чу р’ә’мәте…

Бәле, сайа херхwәзе минани Щон Гест нав у дәнге щьмә’та мә дьне-а’ләмеда бәлабуйә, әм дьћа баш ћатьнә наскьрьне..

Наве Щон Гест р’еза наве wан әщнәбиада ћ’әта-ћ’әтайе we бьминә, е кö әм наскьрьнә, дәрћәqа мәда ньвисинә, әм дьћа баш данә наскьрьне у хера щьмә’та мә хwәстьнә.

Хәвәре чәтьн:

1. **Ћечхәм**- бәрбьр’ибуна сәр’а-бәр’а
2. **Хернәхаз**- нәхwәстьна хере, нәхwәстьна qәнщие

3. **Мьск’ән**- щи, ер
4. **Бь т’айбәти**- башqә готи, мәхсус готи
5. **Ьмбәри**- пешбәри
6. **Шекьрдари**- шекьрандьн, бь р’азибун qимәткьрьн
7. **Т’әсир**- ь’öкöм
8. **Qонах**- щие майина мевана, мала,wәки меван ле дьqәсьдьн
9. **Ә’зәт-qöльх**- qöльхкьрьна сәва мевана
10. **Ь’әмзәмани**- wә’де нььа, wә’де ве гаве
11. **Сöни**- шахәки дине мәь’мәдие
12. **Мәчит**- щие ә’бубәткьрьна мәь’мәдиа
13. **Сәрдан**- р’ewити
14. **Р’адиоә’ламәт**- р’адиохәвәрдан
15. **Ч’ә’внаси**- наскьрьн, дайина насие
16. **Әщнәби**- хәрив

Пьрс у пещданин:

1.Щон Гест к’ийә?
2. Щон Гест ль к’ö р’у дьнек’әтийә?
3. Наве к’ьтева Щон Гест чийә?
4.К’ьтева "Эзди" к’әнге у ль к’ö дәрк’әтийә?
5.К’ижан мьqаледа у к’әнге дәрьәqа Щон Гестда ьатийә ньвисаре?
6.Щон Гест дәрьәqа баве xwәда ль к’ö у чь дьхунә?
7.Баве wи дәрьәqа эздиада чь ньвисибу?
8. Щон Гест чьма чу гönде Т’ьркиаейи К’урук’авак’ейи эздиа?
9. Чахе әw ль гönде К’урук’авак’е qәсьди, чь пеь’әсйа?
10.Щон Гест чәнд щара ль Әрмәнистане qәсьдийә?
11. Щон Гест к’әнге чуйә Лальша Нурани?
12. Щон Гәст к’әнге чуйә р’ә’мәте?
13. Дәрсе ьинвьн у гьликьн
14. Wә к’ьтева Щон Гестә "Эзди" дитийә, xwәндийә?
15. Мьqала дәрьәqа Щон Гестда дәстхьн, бьхуньн у гьликьн.

Ћәжмара эздиа сала 1926-а Әрмәнистана Шewреда

Сала 1926-а Т’ьфаqа Щьмћөрйәте Шewрейә Сосиалистиеда щара пешьн бьнәли ћ’әсавкьрьн.

Сала 1929-а шәћәре Т’ьлбиседа к’ьтева бь наве "Сала 1926 Сәржьмара ћ’әмт’ьфаqаие Щьмћөрйәта Әрмәнистанейә Шewрейә Сосиалистие" бь зьмане әрмәни у урьси дәрк’әтийә, к’ижанеда, мәсәлә, дәрћәqа щьмә’та хwә- эздиада, әм сальха дькарьн ћьлдьн.

Щәдвәла 6-да, бьн ћәжмара 154-а, әм наве мьләте хwә- эздиа, дьхуньн. Әм ьса жи дьхуньн, wәки т’әмамиа Щьмћөрйәта Әрмәнистанейә Шewрейә Сосиалистиеда we сале 12 237 эзди манә, ьж к’ижана- 6056 qьсми мер у 6181 qьсми жьн бунә.

We сале wәк’иле ьж qьсми мер 6032-а зьмане мьләте хwә ћ’әсавкьрийә зьмане де, 13-а- зьмане әрмәни, 11-а- зьмане урьси. Ьж qьсми жьн 6137-а эздики ћ’әсавкьрийә зьмане де, 15-а- зьмане әрмәни, 8-а- зьмане урьси, 1-и- зьманәки дьн.

П’ара "Хwәнди"-да әм дьхуньн, wәки 184 мер у 21 жьн хwәндибунә, ьж к’ижана 17 мер у 5 жьн бь зьмане де хwәндибунә.

П’ара "Шәћәре дьне"-да, пештьри шәћәре Р’әwане, ль к’ö we сале эзди нәманә, әм дьхуньн, wәки 34 мер у 28 жьн, т’омәри 62 нәфәре эзди манә. 31 мера эздики ћ’әсавкьрийә зьмане хwәйи де, ле 3-а- зьмане әрмәни. Ьж жьна 20-и эздики ћ’әсавкьрийә зьмане хwәйи де, ле 8-а- зьмане әрмәни. Шәћәре дьнеда 8 мер у 9 жьне хwәнди ћәбунә, ьж к’ижана qә йәк жи бь зьмане де хwәнди нинбуйә.

Чawa ьж мә’лумәтие сәржьмара сала 1926-а те к’ьвше, п’ьр’аниа щьмә’та мә гöндада майә. Awa, п’ара к’ьтевейә "Гöнд"- да әм педьћ’әсьн, wәки we сале ьж 12 237 эздиа 12 157 гöндада манә. Ьж 12 157-а 6004 qьсми мер бунә, ле 6153- qьсми жьн.

Ӏ’але зьмен гӧндада we сале wa буйэ: 5986- wэк’иле qьсми мер эздики ӏ’эсавкьрьнэ зьмане де, ле 7-а- зьмане эрмэни, 11-а зьмане урьси. 6137 wэк’иле qьсми жьн эздики ӏ’эсавкьрьнэ зьмане xwэйи де, 7-а- зьмане эрмэни, 8-а- зьмане урьси, 1-е- зьманэки дьн.

Ӏ’але xwэндьне жи wи чахи нав щьмэ’та мэ wабуйэ: 170 wэк’иле qьсми мер xwэндибунэ, ьж к’ижана 21- бь зьмане де, ле ьж 8 wэк’иле qьсми жьнэ xwэнди 5- бь зьмане де xwэндибунэ.

Ве к’ьтеведа сальхе дьне жи ӏэнэ, wэки ьса жи дэрӏэqa мьлэте мэданьн. Дьминэ, wэки эм баш ӏаш т’ариха щьмэ’та xwэ ӏэвьн, ӏьмбэриӈэвкьрьна бькьн у эме дьӏа зэ’ф щьмэ’та xwэ наскьн у qимэткьн.

Хэвэре чэтьн:

1.**Ӏэжмар**- р’эqэм, ӏ’эсав
2. **Мэ’лумэти**- сальх, сальх-сульх
3.**Щэдвэл**- навниш, р’эqэмниш
4.**Пештьри**- хенщи
5. **Ӏьмбэриӈэвкьрьн**- ангориӈэвкьрьн, wэкэӈэвкьрьн

Пьрс у пещданин:

1. Т’ьфaqa Щьмӏӧрйэте Шewрейэ Сосиалистиеда щара пешьн к’энге бьнэли ӏ’эсавкьрьнэ?
2. К’ьтева жорготи к’энге у к’идэре дэрк’этийэ?
3. Сала 1926-а наве мьлэте эздиа к’ьтеведа бьн к’ижан ӏэжмареда ӏатийэ ньвисаре?
4. Дэрсе ӏинвьн у гьликьн.
5. Бь хэвэре **ӏэжмар, мэ’лумэти, щэдвэл, пештьри** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
6. Хэвэре **ӏэжмар, мэ’лумэти, щэдвэл** чь qьсминэ?
7. Дэрсе ӏинвьн у дэрӏэqa ӏэжмар у ӏ’але зьмане эздикида гьликьн.

КАНИА ЗЬМЗЬМ

Каниа Зьмзьм

Чахе әм шә'дәтиа хwә тиньн (дьвежьн), сәвә-қәкеда те готьне:

"Зьмзьм- ь'әща мьнә".

Ьәр кәсе эзди гәрә бьзанвә, wәки Каниа Зьмзьм гәлие Лалышедайә, к'ижан ль шьмала Ь'раqейә.

Чахе әм дьвежьн ь'әщ, ь'әсавдьвә, wәки әw сәва ьәр эздики wарәки пирозә, у wәки мәщала ьәр эздики ьәвә, гәрә щарәке ле бьqәсьдә. Те готьне, чахе эзди дьчнә Лальша Нурани у дьхwәзьн ьәр'нә сәр ве аве, әw гәрә бәр дәре шькәвте (Зьмзьм шькәвтедайә) дәльнге хwә ььлдьн. Пәйр'а wәкә шәш-ь'әвт метра хwә куздькьн, пешда дьчьн у паше дьгь-ьижнә we каниа шькәвтәкә гәләки qәдимда, wәки ьж тә'те кевьр дььәр'ькә.

Каниа Зьмзьм

Qьраре кал у баве мәда те хwәстьне, wәки мер хwәр'а жьна нәвьн, жьн жи- мера хwәр'а нәвнә ль wи щие р'астие у т'әмьз. Чawa те готьне: "Чь жьн у мере ль сәр ве аве дьгь-

ҳижнә ҳәв, әw ҳәв’ра дьвнә wәкә хушк у бьра.

Кәсе хwә гиҳандийә сәр ве аве, әw пешда дәсте хwә аведа дькә у вәдхwә, ль сәр ч’ә’ве хwә дькә, паше бь к’әфа дәсте хwә аве бьльнддькә у наве нәфәр, qәwьм-пьсмама ҳьлдьдә, wана бир тинә, wәки дöа’ Каниа Зьмзьм ль wан ҳәвә.

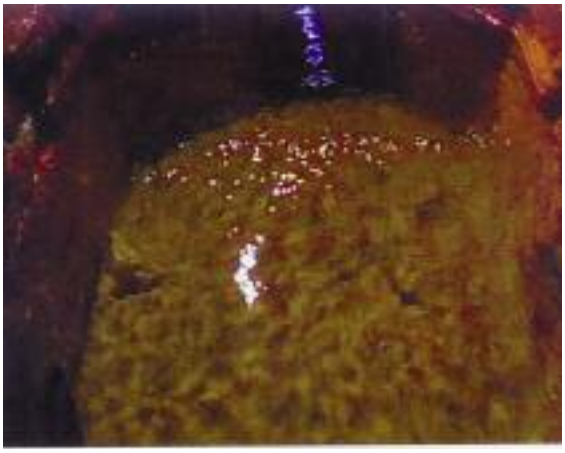

Каниа Сьпи

Ьса жи qәбулкьрийә, чахе мәщала эздиа ҳәвә, әw т’әв зар’е хwә ҳәр’нә сәр каниа Зьмзьм, к’ижан, чawa ҳатә готьн- ҳ’әща мә- эздиайә, бь ава we зар’е хwә ҳ’әлал (мор) дькьн.

Ьса жи лазьмә бе готьне wәки пештьри Каниа Зьмзьм, ль Лальше кание дьнә нав у нишан жи ҳәнә, ьж к’ижана йа ҳәрә нав у нишан Каниа Сьпийә, wәки әм-эзди, әwe навдькьн Мора хwә.

Әм зува щи у мьск’әне пеши-пешqәдәме хwә qәтйанә, гәлә щара дәсте мә нагҳижә wан, ле ньҳа мәщала мә ҳәйә, wәки әм дәрҳәqa wанда бьзанвьн, wана qәбулкьн у әм дәрҳә-qa wанда әwләде хwәр’а гьликьн…

Хәвәре чәтьн:

1. **Сәвәq**- бәнд, мал, мьqалә
2. **Ҳ’әщ**- щийе зьйарәткьрьнейи сәрәкә
3. **Шьмал**- qölбәкә дьне
4. **Пироз**- т’әмьз
5. **Wар**- щи, мьск’ән

6. **Шькәвт**- мьг’арә
7. **Тә’т**- сәл, кәвьр
8. **Дьһәр’ькә**- дьк’ышә (ав дьһәр’ькә)
9. **Пешqәдәм**- пеш, кал у бав

Пьрс у пещданин:

1. Дәрсе ьинвьн у гьликьн
2. Каниа Зьмзьм чи эздийайә?
3. Каниа Зьмзьм ль к’öйә?
4. Щие Каниа Зьмзьм чawайә?
5. Ь’әтани бьгььижнә Каниа Зьмзьм, чь гәрә бькьн?
6. Каниа Зьмзьм ьж к’ö дьһәр’ькә, дьк’ышә?
7. Изна жьн у мер ьәйә т’әв ьәр’нә сәр Каниа Зьмзьм?
8. Е xwә дьгььинә каниа Зьмзьм, чь дькә?
9. Бь ава каниа Зьмзьм чь дькарьн бькьн?
10. Ль Лалшыша Нурани ьди чь кани ьәнә?
11. Бь хәвәре **сәвәq, ь’әщ, пироз, wар, шькәвт, тә’т, пешqәдәм** щöмла чекьн у бьньвисьн.
12. Хәвәре **сәвәq, ь’әщ, wар, шькәвт, тә’т** чь qьсминә?

ТАWЬС

Qəwал

Гәлә щара, хазма щаньле мә у зар’, Таwьсе у наве Таwьси мәләк ьәвр’а шашдькьн. Ь’әркә Таwьс нишанәкә ә’бубәткьрьна мә эздиайә, демәк Таwьси Мәләк хwәбәр дьвежә, wәки наве мәләке мера, мәләке чәрха р’аст, имана мәйә.

Ле ньһа әм дәрһәqа Таwьсе, дьһа р’аст- таwьсада хәвәрдьн, к’ижан чаwа һатә готьне, нишане ә’бубәткьрьна мәнә. Чаwа т’арих, ьса жи айина дине мәда те готьне, Таwьс, wәки нишана тәйре Әнqәрә, ьж металәки р’әнг һатийә ә’франдьне. Ангори qьраре мә- эздиа, ь’әвт Таwьс һәбунә у ньһа жи һәнә. Ьәр таwьсәк чаwа бәре, ьса жи ньһа- сәва нәһ’ике, ль к’ö эзди дьман у дьминьн, тер’адитийә. Awа наве wан һәрһ’әвт таwьса:

ТАWЬС

1. Таwьса Ә’нзәл (сәва эздие нәһ’иа Шеха /Шехан/)
2. Таwьса Шьнгаре (сәва эздие нәһ’иа Шәнгале)
3. Таwьса Ь’әләбе (сәва эздие нәһ’иа Ь’әләбе у Шаме)
4. Таwьса Хальтиа (сәва эздие нәһ’иа хальтиа)
5. Таwьса Зозана (сәва эздие нәһ’иа Ь’әкаре)
6. Таwьса Мьсqофа (сәва эздие Урьсете, Әрмәнистане у

Гӧрщьстане)

7. Тawьса Т’әwрезе (сәва эздие нәһ’иа Т’әwрезе у Ӧрмие).

Айина дине Шәрфәдинда Тawьсар’а ьса жи дьвежьн сьнщаq, wәки сәр наве меранә. Әw сьнщаq, wәки сәр наве мер у мәләканә, фә’мадрийә, ьса жи бона нәһ’ие к’ьвшьн.

Те готьн, wәки әв сьнщаq ьәнә:

1. Шәрфәдин- Сьнщар (Шәнгал)
2. Шәмс - Т’әwрез у Гӧрщьстане)

TAWЬC

Qәwал

Москва

3. Сьщадин- Wан
4. Насьрдин- Шехан
5. Фәрхәдин- Һ’әләб у Мәрдин
6. Шехубәк’ьр- Дийарбәк’ьр

Qәбулкьрийә, wәки сале лап кем дӧ щара тawьса ль ван

нәһ’ие жорготи бьгәр’иньн. Һьлбәт, дәст синор у т’ьхуба, ньһа таwьса нькарьн бьвьн нәһ’ие жорготи гьшта, ль к’ö эзди дьман йан дьминьн.

Таwьса Әрмәнистанеда

Ангори qьраре, qәwал таwьса дьгәр’иньн, е кö ьса жи wәк’иле мире эзданә. Әw бь дәф у шьвева незики щи у wаре эздиайә жийине дьвьн, щьмә’т, чаwа дәнге дәф у шьвева дьбьһе, әшq у ша, бь к’ьлам у р’әqасе пешиа qәwалада дьчә. Таwьса маләкә нав-нишанда сьйардькьн, һәр эздик бәр таwьса сьйаркьри тьадьвә, хер-херате хwә дьдә, дöа’е хwә дьстинә у п’ехас, бәре wе Таwьседа, ьж мал дәрте.

Гәрә бе готьне, wәки Таwьсәк ве гаве Әрмәнистанедайә, ле к’а әw чаwа ль вьра диһарбуйә, гьли-готьне башqә-башqә һәнә…

Ангори сальхе ьж Лальша Нурани, wәхта гәр’а Таwьсе "Бәйт’а сьве", "Бәйт’а эваре", мьсһабәт, сәма (говәнд) тенә готьн у гьртьн.

Лазьмә бе готьне, wәки Таwьс бәре ә’wьл нә кö бона бәрәвкьрьна хер у хератанә, ле бона qәwинкьрьна дин у имане, ьса жи- qәwинкьрьна т’ьфаqа т’әмамиа эздихане.

Хәвәре чәтьн:

1. **Иман**- баwәри
2. **Ә’бубәткьрьн**- һ’әвандьн
3. **Метал**- һ’әсьн
4. **Шехан**- нәһ’икә эздиайә Ь’раqедайә
5. **Шәнгал**- нәһ’икә эздиайә Ь’раqедайә

6. **Шам у Ӏ’әләб**- Суриаеданьн
7. **Дерсьм**- Т’ьркиаедайә
8. **Ӏ’әкар**- Т’ьркиаедайә
9. **Мьсqофа**- Москва
10. **Т’әwрез**- Иранедайә
11. **Сьнщаq**- навәки Таwьсейә
12. **Wан**- Т’ьркиаедайә
13. **Мердин**- Т’ьркиаедайә
14. **Т’ьхуб**- синор, ә’рд, т’опрах
15. **Qәwал**- п’арәкә qӧльхчие эздиайә айина дин (мьриде хәрqәкьринә)
16. **Дәф у шьвев**- щур’е ӏащәте сазбәндие, wәки ӏәр т’әне qәwал ледхьн.
17. **Сьйаркьрьн**- данин, шәхсе эздиа сьйардькьн
18. **Тьа**- т’әмәнәбун
19. **Мьсӏабәт**- qьсә, совәт
20. **Сәма**- рәqас, говәнда р’ӧӏ’аниа эздиа

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ӏинвьн у гьликьн
2. Таwьс нишана чь тәйрийә?
3. Чәнд таwьс ӏәнә?
4. Ӏәр таwьсәк сәва чь тер’адитийә?
5. Наве таwьса у нәӏ’ие таwьса ӏьлдьн
6. Таwьсар’а ьди чь дьвежьн?
7. Чь сьнщаq ӏәнә?
8. Бь хәвәре **иман, ә’бубәткьрьн, сьнщаq, т’ьхуб, qәwал, дәф у шьвев, сьйаркьрьн, тьа** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
9. Хәвәре **иман, сьнщаq, т’ьхуб, дәф, шьвев** чь qьсминә?

ХӘРQӘ

Хәрqә айина дине эздиа, дине Шәрфәдинда, щики дәрәщәбльнд у пироздайә. Хәрqә, wәки ьса жи имана мәйә, wәкә готьна кал-баве мә у айина дине Шәрфәдин, львасе шькәстие Хwдейә. Е кö хәрqә бәрдькә, әw бь р'öһ' у мәжуе хwә незики Хwәде дьвә, ьж ләзәта дьне хwә мә'рьмдькә у бона т'әмамиа эздихане дьвә мәсәла т'әмазайе у п'акбуне.

"Qәwле Qәрәфьрqан"-да чәнд сәвәq щава мә'на хәрqә дьдьн:

"П'адшайе мьн го: "Фәрхо, wәйә,
Хәвәра Хwәде хәвәра тәйә,
Әме бышиньн ль р'у ә'рде qәwьл у хәрqәйә,
Бьра эзди пе биньн бawәри у шә'дәйә".

Шех Фәрхе Адийа п'адше хwә пьрсийә:
- Ә'мьре тә ә'ршә- ь'әтани к'öрсийә,
Гәло, мә'на wи хәрqәйи чийә?

П'адшайе мьн го: "Коро, ч'ә'в тә бьвә сьпийә,
Тö ньзани мә'на wи хәрqәйи чийә?
Ььнәк зәргозә, лəпәк ььрийә".

П’адше мьн го: "Фәрхо, хәрцәйә,
Зәргозә, мозә, муйә,
Ӏавене ӏәрчара Канйа Сьпийә".

Чawa ьж ван чәнд сәвәце "Qәwле Qәрәфьрцан" сафидьвә, хәрцә ьж зәргозе, wәки щур’әки дара гузайә, моз у ӏьрие те чекьрьн у каниа Сьпида те моркьрьне.

Лазьмә бе готьне,wәки хәрцә львасе фәцирайә. Хәрцә ьса жи сонда мә эздиайә, ьса жи ьж се ӏ’әрфе эздиейә фәрзә. Ьж се ӏ’әрфа йәк "Дәрба хәрцәйә", wәки бона we йәке те готьне, кӧ т’әпа xwә нәвежнә т’ьреце, wәки гӧнәки гьранә. Дәрӏәца ве йәкеда "Qәwле Хәрцәда", мәсәлә, те готьне:

"Хәрцә львасе щәбарә,
Ӏ’әрч’и ӏьлтинә сәр хәрце Шихади дарә,
Ль ахрәте бәр Шихади у Мәләк Шихьсн к’афьр у
гӧнәк’арә".

Ьса жи лазьмә бе готьне, wәки борще хәрцә зә’ф гьранә, у ӏ’әр кәсе эзди нькарә хәрцә бәркә.

Хәвәре чәтьн:

1.**Пироз**- т’әмьз
2. **Львас**- к’ьнщ
3. **Шькәсти**- р’унәрм, мьлук, мьлаӏим
4. **Мә’рьмкьрьн**- бьр’ин, нәхәвтандьн
5. **Ә’рш**- т’әхт, к’ӧрси
7. **Зәргоз**- щур’әки дара гузейә
8. **Моз**- щур’әки мewайә (банан)
9. **Му**- ӏьри
10. **Фәцир**- цәлфәкә цӧльхчие эздиайә р’ӧӏ’ание
11. **Щәбар**- зор
12. **Ӏ’әрч’и**- ӏәр кәсе

Пьрс у пешданин:

1. Дәрсе ьинвьн у гьликьн
2. Айина дине Шәрфәдинда хәрqә чийә?
3. Е хәрqә бәрдькә, чь дькә?
4. Дәрседа дәрьәqа к'ижан qәwлада те готьне, wәки wанда хәрqә те биранине?
5. Сәвәqе дәрседа әзбәркьн у бежьн
6. Бь хәвәре **пироз, львас, мә'рьмкьрьн, ә'рш, к'örси, зәргоз, му, фәqир** щömла чекьн у бьньвисьн.
7. Хәвәре **львас, ә'рш, к'örси, му, фәqир** чь qьсминә?
8. Wә хәрqә дитийә?

EZDIKI.COM

Сьндрука Шихади ль Лальше

Мьләте Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә кемжьмар

Щьмьӧрйәта Әрмәнистане ьж wан wәлате дьниаейә дәгмәйә, ль к’ӧ ьәжмара бьнәлие ә’сли 90%-и дәрбазтьрдьвә. Awa, ангори сәржмара Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә пешьн, wәки сала 2001-е ьатийә дәрбазкьрьне, ьж 3 милион 213 011 бьнәлиа 3 милион 145 345 әрмәнибунә, йани- 97.89 %-е т’әмамиа бьнәлие щьмьӧрйәте. Ле т’әмамиа мьләте Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә дьне, фә’мадрийә, 2.11%-е бьнәлиа бунә.

Р’астә, ьәжмара бьнәлие Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә ә’сьле хwәда нәәрмәни, чаwа ьатә готьне, зә’ф ч’укә, ле әw Әрмәнистане ь’әсавдькьн ьса жи wәлате хwә у бь изьн у әхтәрие хwә бәр we wәкә хушк у бьре хwәйә әрмәнинә, т’ӧ фьрqи орт’а wанда т’ьнә.

Ангори ьәq у ь’әсаве р’әсми, Щьмьӧрйәта Әрмәнистанеда 11 мьләте кемжьмар тенә ь’әсавкьрьне, ьж к’ижана бь ьәжмара хwә гьшта зә’фтьр эздинә, wәки ьәжмара wан ангори сәржьмара сала 2001-е 40 ь’әзар 620 буйә. Бона ьмбәриьәвкьрьне әм бежьн, wәки т’әмамиа щьмә’те Әрмәнистанейә дьнә кемжьмар т’әвайи навнә wәкә эздиа.

Ьәжмара Урьса we сале 14 ь’әзар 660 буйә, ле йа мәхина- 3 ь’әзар 409. Мьләт ьәнә, wәки ьәжмара wан нагььижә ь’әзари жи, мәсәлә, we сале Әрмәнистанеда 696 гӧрщ, 257 беларус, 133 алман у 97- леь манә…

Р’астә, ьәжмара мьләте ч’ук чаwа т’әвайи, ьса жи - башqә-башqә, ьатә готьне, зә’ф ч’укә, ле дәwләт ь’әму тьшт кьрийә у дькә, wәки бей ь’әсавььлдана ьәжмара wан, мәщала wан ьәвә, кӧ әw бькарьвьн пешда ьәр’ьн, мьqати зьман, qьраре хwәвьн у нәь’әльн. Awa, р’адиойа

Әрмәнистанейә щьвакида бь зьмне эздики, гӧрщьки, урьси, мәхини у е дьн ә'ламәт ьәнә, р'ожнә'мә у коваре чәнд мьләте кемжьмар бь алик'ариа мәщале диwани дәртен, к'оме wанә к'ьлам у р'әqасе ьәнә.

Бь пьрсе мьләте Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә кемжьмар чәнд мәqамәте диwани мьжулдьвьн: шewра т'әшкиләте мьләте ч'укә щьвакийә р'әх т'әмидаре сәдре Щьмьӧрйәта Әрмәнистанедайә ӧсулкьрьне, сәрwертиа фәрмандариа ь'ӧкӧмәта Щьмьӧрйәта Әрмәнистанейә пьрсе мьләте ч'ук у айина дин. П'айт'әхте wәлетда, орт'а шәьәрда, мәрк'әза мьләте Әрмәнистанейә кемжьмарә мәдәнйәте ьәйә, ль к'ӧ wәк'иле мьләте ч'ук кер у т'әдбире хwә дәрбаздькьн…

Мьләте Әрмәнистанейә ч'ук бawәрбькә ь'әму говәке ә'мьре Әрмәнистанеда wәргьртинә у әw гӧьдариа дәргәdиwанайә хәмхӧр ььндава хwәда т'ьме т'әхминдькьн.

Хәвәре чәтьн:

1. **Кемжьмар**- ьәжмара wан ч'ук
2. **Дәгмә**- кем, ььндьк
3. **Ә'сли**- бьнәлие ә'сли, ь'имли
4. **Сәржьмар**- ь'әсавкьрьна бьнәлиа
5. **Ьәжмар**- ь'әсав, р'әqәм

6. **Фьрқи**- варвеши, щӧдати
7. **Р’әсми**- diwani
8. **П’йәт’әхт**- шәһәре мәрк’әзие, сәрәкә
9. **Мәдәнйәт**- култура
10. **Т’әдбир**- кер, шайнәти
11. **Хәмхӧр**- Хәм хӧарьн, дьловани

Пьрс у пещданин:

1. Дәрсе һинвьн у гьликьн
2. Ангори сәржьмара сала 2001-е, әрмәни чәнд сәләфе бьнәлие Щьмһӧрйәта Әрмәнистанебун?
3. Сала 2001-е чьqa бьнәлие Әрмәнистане һәбун?
4. Ангори сәржьмара сала 2001-е, мьләте кемжьмар чәнд сәләфе т’әмамиа бьнәлиабун?
5. Бь сальхе р’әсми чәнд мьләте кемжьмар Әрмәнистанеда һәнә?
6. Нав мьләте Әрмәнистанейә кемжьмар бь р’әqәма xwә к’ижан гьшта мәстьрә?
7. Сала 2001-е Әрмәнистанеда чьqa эзди дьман?
8. Дәwләта Әрмәнистане сәва мьләте xwәйә кемжьмар чь дькә?
9. Р’адиоа щьвакида бь чь зьмана р’адиоә’ламәт һәнә?
10. Бь зьмане эздики р’адиоә’ламәт к’ижан саледа һәнә?
11. Чь мәqамәте diwani пьрсе мьләте Әрмәнистанейә кемжьмарва мьжулдьвьн?
12. Бь хәвәре **хәмхӧр, дәгмә, ә’сли, сәржьмар, фьрқи, р’әсми, п’айт’әхт, мәдәнйәт, т’әдбир, хәмхӧр** щӧмла чекьн у бьньвисьн.
13. Хәвәре **сәржьмар, п’айт’әхт, мәдәнйәт, т’әдбир** чь qьсминә?

Әскәре Бойик

(1941)

АУСТ’ИН ЋЕНРИ ЛАЙАРД

(бь ћьнә көрткьрьн у гӧћастьна)

Дост у херхwәзе эздийа А. Ћ. Лайард сала 1817-а ль П’аризе дьйа хwә буйә. Зар’отйеда wә’дәки т’әв баве хwә ль Италиайе жинә. Сала 1833-а әw вәдьгәр’ьн ль Ингьлизстане, wьр әw ћьqyqe дьхунә.

А. Ћ. Лайард

Әwи дьхwәст бьвә п’арезгәр, ле р’е-дьрбе ә’мьр әw бьрьн бәрбь дьнекә т’әзә, йа ћ’ә-wасk’ар. Сала 1839-а әw дәрдьк’әвә р’ewитийа бәрбь Р’оћлата Навин. Паше әw шәћәре Стәмболеда ль байлозхана Ингьлизьстанеда дәрбази сәр хәвате дьвә. Навбәра сале 1852-1861-да әw дӧ щара дьвә ширәтк’аре пьрсе авакьрьне. Сала 1869-ада әw дьвә байлозйе Ингьлизьстане ль Шаме, Бәг’дайе у Иране.

Дӧ щара әw ль эздийа дьвә меван. Амьнайа wан дәст тинә, wана р’ьнд насдькә, дьвә дост у херхwәзәки wани ћ’әлал. Дәма мәрьв ньвисре wийә дәрћәqa эздийада дьхунә, те бежи ньвиск’арәки эзди әw ньвисинә. Әw хәйсәт, т’әмьзайи, меванћ’ьзи, р’абун-р’уньштьн, ћ’әлалийа эздийа ћ’ьздькә, эзди жи әwи ћ’ьздькьн, р’астийа щьмә’т у ћьнә пьрсе дьйанәта хwә бәр wи вәдкьн.

Әw дьньвисә: “Нә мьн ль нав wан хwә хәрив ћ’әсавдькьр, нә жиwана әз хәрив дьдитьм”.

Әw ә’вде бь дьле мәзьн дьньвисә, wәки әw нәр’асти, нәћәqи, хьравийе хәлqе дәрћәqa эздийада нивисинә, гьшк дәрәwьн, нәр’асти у бебәхтинә. Эзди жи ә’вде хwәденасьн, хwәйе бawәрикә п’ьр’ кәвнарьн. “… Әгәр щьмә’те щинаре wан… бәлгәйе дирока хwә йа кәвнар хwәйкьрьнә, бь wан бәлга алийе дьниаева тенә наскьрьн, ле эздийа р’уйе щаћьлтийа хwәда әw бәлгә

хwәйнәкьрьнә”. Р’асти жи, әгәр дирока бawәрийа эздийайә кәвнар бьһата хwәйкьрьне, we дьнйайед зу бьһата наскьрьн чawa оләкә дьниаейә ьәрәкәвьн у хwәденас.

Мире Шеха Һ’өсәйн бәг

Дәмәкә п’ьр’ бь алоз у чәтьнда Лайард ль эздийа дьвә меван. Эрише п’ьр’ бь чәтьн у хунр’еж һатьбунә ль сәр we ьәрема Шехане у Шәнгале. Фәрмана Мир Мәһ’мәд (Мире Кор) зьйанәкә п’ьр’ гьран гиһандьбу эздийа. Әwи Әʼли бәге Мире Эздихане хәньqандьбу, бь сәда һ’әзара ә’вде эзди көштьбун, гөнд у wape wan weранкьрьбун, шәwьтандьбун. Лайард дьньвисә: “Ьж чар эздийа сьсе һатьбунә qәт’ьлкьрьне”. Әw бь ч’ә’ве хwә wan к’омкөжийа дьвинә у бь к’әдәр дәрһәqa wанда дьньвисә.

We дәме Мире Шеха Һ’өсәйн бәге 18 сали буйә, Баве Шех жи (Әхтйаре Мәргәье) Шех Насьр буйә.

Лайард дәрһәqa шәхсйата wан ьәрдö мәзне эздийада мә’лумәтийе п’ьр’ бь сәрәщәм у балк’еш биранине хwәда ьыштнә. Дьньвисә, кö Һ’өсәйн бәг хортәки п’ьр’ бәдәw у аqьлбу, Шех Насьр жи зьламәки дәвәдәви чьл сали, гәләки занәбу. Щьмә’те әw сәроке хwә дьдитьн у qәдре wан гәләки заньбу.

Һ’әwаск’арә, чахе дәма әw ль мала Мир меван буйә, көр’әк Һ’өсәйн бәгр’а дьвә. Әшq у шабун дьк’әвә нав эздийа. Qәдре wи дьгрьн у чawa нишана ьөрмәте, дьвежне, кö әw нав ль лawьк бькә. Әw жи наве кальке: Әʼли бәге мәзьн лawьк дькә. Дьньвисә, wәки әwи нави к’ефа эздийа гәләки ани.

Әwи т’әглифи ода жьна жи дькьн. Вьрда жи те хане, кö нав щьмә’та эздийа жьн минани щьмә’те Р’оьлатейә дьн бе изьн ниньн, азанә, нав щьмә’те сәрбәстьн у дьлqе ьежа дьлизьн.

Ньвисаре хwәда әw т’ьм бә’са т’әмьзайа мале эздийа дькә, меванһ’ьзи у һ’әлалийа wан дькә. Дьвжә: “Әз п’ьр’ ль Р’оһлате гәр’йамә, мале эздийа е һәрә т’әмьзьн”.

Хәвәрдана wи у Баве шехә дәрһәqа бawәрийа эздийа, дьлqе Тawьси Мәләк we бawәриеда у пьрсе дьнда һ’әwаск’арьн… балк’ешә, кö Шех Насьр гәләки аqьл, бь сәрәщәм у занәбуне к’ур щава пьрсе wи дьдә…

Шех Насьр

Щьмә’та эздийа жи ьивийе мәзьн әwи qöльхчийе ингьлиси дәрәщәбльндва гьредабун. Дәма, кö щара дöда әw дьхwәзә дәрәк’әвә сәфәра нав эздийа, qәwал Усьв дьшиннә пешийе. Р’астә, мә’лумәтийе бәрфьрә дәрһәqа нета чуйина qәwалә Стәмболеда т’önәнә, ле ьж хәвәрдана qәwел ль гönде Һәмьке у Р’ьдwане те т’әхминкьрьн, кö бь алик’арийа Лайард щә’дандьнә пьрсгьреке эздийа бьльндкьн, бьгьһиннә дәрге сöлт’ан…

Бь хера әwи ә’вде мәзьн дәрһәqа эздийа у qәwмандьне we дәмеда гәлә сальхе фәрз гьһиштьнә мә. Әгәр биранине wи нинбуна, дәрһәqа Мирзьке Зазада жи мә’лумәтийе п’ьр’ we кем буна.

Һәр эздик, кö карьвә р’астийа т’ариха щьмә’та хwә, пешийе хwә у р’астийа хwәйә иройин сәрwәхтвә, гәрә ван нивьсаре әw ньвиск’аре мәзьн бьхунә.

Пәй А. Һ. Лайардр’а пәйһатийе we малбәте жи эзди бирнәкьрьн. Т’ор’ьнәки we малбәте- Щоһаннес Дучт’инг, дәвәдәви сәд сала пәй пеше хwәйи мәзьнр’а, диса р’ьйа калке хwәда чу нав эздийа. Гönде эздийайи Һәмдунада ава вәхwәрьне т’önәбу. Чawа биранина калке хwә, к’иси хwә, лула аве да к’ьшандьн у гöндда кани чекьр. Сала 19-а к’ьтева wи, йа гьранбьһа, дәрһәqа ә’рф-ә’дәт, т’арих у эт’нографийа эздийада чапбу.

Әм мьнәтдаре we малбәта херхwәзьн. Кьрьна wан херхwәзе мәйә мәзьн т’ö щара гәрә нәйе биркьрьн. Бәри гьшта эзди гәрә әмәке wан бьшекьриньн.

Хәвәре чәтьн:

1.Ингьлизстан- Англиа
2.Һьqyq- qанунзани
3.П’арезгәр- мьҺам, е кӧ судеда пышта мәрьва дьгрә
4.Байлозханә-щур’әки wәк’илхана дәwләта wәлатәки дьнда
5.Дьйанәт- дин, баwәри
6.Кәвнар- кәвьн, qәдим
7.Бәлгә- избати
8.ЩаҺьлти- вьра- нәщер’ьбанди
9.Дирок- т’арих
10.Ол- дин, баwәри
11.Алоз- чәтьн
12.Һәрем- нәҺ’и
13.Qәт’ьлкьрьне- кӧштьне
14.К’омкӧжи- кӧштьна т’омәри, гьшти
15.К’әдәр-чәтьн, бәрхwәк’әти
16.Шәхсйәт- нәфс
17.Мә’лумәти- сальх
18.Балк’еш- Һ’әwаск’ар
19.Зьлам- мер
20.Одә- от’ах
21.Сәфәр-фьра- р’еwити
22.Мирзьке Заза- хwәшмерәки эздиайи сәдсалийа 19-а

Пьрс у пешданин:

1.Дәрсе Һинвьн у гьликьн
2.Ауст’ин Лайард к’ибу?
3.А. Лайард дәрҺәqа эздиада чь дьфькьри?
4.А. Лайард чьма бира щьмә’та мәда майә?
5.Бь хәвәре **байлозханә, дьйанәт, бәлгә, алоз, зьлам, одә, сәфәр** щӧмла чекьн у бьньвисьн.

ЗӘМБИЛФЬРОШ

(Бәйт’-сәрһати)

Зәмбилфьрош сәлька тинә,
Әw дәлалә, сәлька тинә,
Мал бь мал дьгәр’инә,
К’учә-к’учә дьгәр’инә,

Хатун П’әри жор дьвинә,
Щарйа хwә пәй дьшинә,
Әшqа дьла дьһ’әвинә,
Дьве: "Әwи лawки мьр’а бинә".

Әw хатуна ток у бәни,
Дәсте хwә ләвхьст, дьлша к’әни:
-Әме ишәв лawьк бьвнә хени.

-Әре, зәмбилфьрош, лawке ә’бас,
Тö ььм сәрqоти, ььм- п’ехас,
Wәрә, бьдмә тә к’ör’к, львас,
Тö ьж дәсте мьн нави хьлас.

-Әре, хатуне, әз wан т’ерьм,
Зер’ у зиве дьне надьһерьм
Әз хофа Хwәде нәwерьм.

-Әре, кör’о, бәс бькә лепа,
Тö wәрә нав орхан- льһ’ефа,
Тö шәкьр бьмьжә лева.

- Әре, хатуне, гәрдән тәньке,
Тә п’ор’ тейә ь’әта шьмьке-

Кәсәки әw хәвәр нәдькьрә р’ьке.

-Әре, кör’о, әзе к’ьнщ, сола ль тәкьм,
Әзе лава, диләка сәрда тә бькьм.

Дә, тö wәрә сәр дошәка мирә,
Т’әвдә бьск у ьәрирә,
Тö ььлдә qәлна мирә,
Мир ь’әрамвә, тә- ь’әлалвә.

Зәмбилфьрош чьqа гönәйә, дьве:
-Хатуна qәшәнг, бь море,
Тö наьели- мь бышке хәwа ььнгоре,

Зәмбилфьрош сәре хwә датинә,
Хәwа ширьн ььлтинә,
Хатун П’әри ль бәр сәре хwә дьвинә,
Дьве:
- Мьн дурк’әвә, дури мьн ьәр’ә,
Әз эздимә, тö сörмани, мә’ра мә ьәв набьр’ә.

-Кör’ö, бира ьана чьл газ дьрежә,
Әзе тә бевежме, тö бьки пенщ фәр ньмежә.

-Хатун, әз wан т’ерьм,
Зер’, зива дьне надььерьм,
Әз хофа Хwәде нәwерьм.

Әзи дурьм we qәхбәте,
Әз найем сәр ь’әдайәте,
Агьр, нарә ль ду мә те.

EZDIKI.COM

Qәрәчаршәм р’ожа ӈ’әсавә,
Әз бум гьртие ӈ’әвс у зинданә.

-Щарие, бинә, щарие, бинә,
Тӧ бәроша ч’ук бинә,
Бьрьнщәки бьqәдинә,

Мехьк, дарчина пе бьр’әшинә,
Бьра aqьл бьщвинә.
Лawьк бьрчийә, ӈаш aqле xwә т’ьнинә.

-Ӈа ӈ’ьрмәте, ӈа ӈ’ьрмәте,
Т’опа Xwәде нав ч’ә’ва к’әте,
Тә әз анимә ӈ’але хәте,
Әзи дурьм we qәхбәте.

Чаршәм р’ожа шәрифә,
Әw хатуна гәрдән ӈ’әбибә,
Ә’гләкьрийә lawke ләт’ифә.

Щарәк бь нош, щарәк бь нош,

Щар бь щаре, шәрбәт хош,
Дьл к’әтә бәнда зәмбилфьрош.

-Әзи дурьм we qәхбәте,
Әз начьм сәр ь’әдайәте,
Агьр, петә ль ду мә те
Ь’әта р’ожа qийамәте.

Хатунәк ьәбу- ль жор к’ардькьр,
Зер’ ль ә’ние бәрдькьр,
Кале сәдсал xwә ь’ардькьр.

Әwи lawки авәк дьхwәст,
Чьл щари сәкьнин бәрдәст,
Ле хатуне мьсине кьр qәст.

Мәзәле ь’әта мәзәле
Зәмбилфьрош пе гьрт, чу бане кәле,
Ьәвраз ньһер’и- к’әwгьри,
Бәржер ньһер’и- к’әwгьри.

К’әләк ьате- лә’зәке гьри,
Го:
-Xwәде, тӧ ьадьри, тӧ qадьри,
Тӧ мьн хьласки ви агьри.

Әмин Щәбрайил тәйре п’әр’бәләкә,
Чу- wи бәндәйи пәйакә,
Дани ә’рде- нәрмькә.

Зәмбилфьрош чубу малә,
Жьне кьр щәнг у qалә:

-К’ане шива ван т’ьфала,
Сәльк бьрьн, ћати вала?

-Кәч’е, хатунәк ћәбу ль жор,
Шандьбу пешиа мьн хәлqе щьлсор,
Әwe сәльк стандьн мь- зор,
Мьн сьпартийә ћәqе бь жор.

Зәмбилфьрош го:

- Ә’вда Хwәде, зар’ бьрчинә, р’авә, тәндуре дадә, ћ’әрчар дизе мә бьдә сәр, бәлки р’ьсqәк дьк’әведа.

Жьна wи р’абу, тәндур дада, ав кьрә диза, данә сәр.

Жьне го:

- Ә’вде Хwәде, ав к’әлийә, гәрмбу, ле зар’е чь бьхӧн?

Зәмбилфьрош го:

-Qизе, Хwәде р’ә’мә, ћьлбәт р’ьсqәки мәр’а we бьгьћинә.

Ә’мьре Хwәде әw диз т’ьжә наз-нә’мәт бун, Зәмбилфьрош готә бәрмалиа хwә:

-Ә’вда Хwәде, р’авә, Хwәде р’ьсqәк гићандийә.

Хатуна тә р’абу, к’аре хwә кьр, соле хwәйә зер’ п’екьрьн, синг-бәре хwә т’әмам, сәрдап’е хwә зер’кьр, р’абу, пәй зәмбилфьрош к’әт.

Хатун зә’ф зәмбилфьрош гәр’йа, ћат бәр канике р’уньшт, дьле we т’ьжәбу, гьрийа. Ћәw дина хwә дайе, wәки дӧ qиз ћатнә сәр кание.

Ьж qиза йәке го:

-Сәре зәмблифьроше бьре мәкьм, әзе щер’е хwә т’ьжә авкьм, жер’а бьвьм.

Йа дьне жи го:

-Әзе жи щер’е хwә т’ьжә авкьм.

Әw ћәрдӧ qиз хушке зәмбилфьрошбун.

Хатун щие хwә р’абу, ьж ћәрдӧ qизька пьрси:

-Ћуне бьднә хатьре Хwәде, щийе зәмбилфьрош бежнә мьн.

Qизька готә хатуне:

-Әв р'ьйа ћане дьчә мала зәмбилфьроше бьре мә.

Хатун лəзəлəз р'абу, чу бәрва мала зәмбилфьрош, ле дәрћәqа нет у мәрәме хwәда qизькар'а тьштә нәгот.

Хатун чу, чу…Чу бәр дәре зәмбилфьрош. Хатуне дина хwә дайе, wәки жьна зәмбилфьрош, кö, готьна-готийа, наве we Әлебу, р'ьнышти дьгьрийа. Хатуне сьлав да Әле, ле Әле бь дьле кöл сьлава we вәгьрт. Хатуне пьрси:

-Чьма бәрхwәк'әти, чь буйә?

-Ле чь бькьм, wәки бинтәнгнәвьм: малхе мьн сәльк бьрьнә бьфрошә, жьна мир ћатийә пешие, сәльк ле стәндьнә, зар'е мьн бер'ьсq манә…

Хатуне к'ьнще хwә, хьшьре хwә хwә шьqьтандьн, данә Әле у готе:

-Ћәр'ә дьк'ане, зар' у нәфәре хwәр'а хwәрьне бьк'ьр'ә, Хwәде р'ә'мә…

Әле, р'абу, әшq- ша чу дьк'ане, wәки зар'е хwәр'а тьштәки хwәрьне бьк'ьр'ә…

Чахе хатун дәрда чу, дина хwә дайе, wәки зәмбилфьрош бек'еф, нәхwәш нав щи-ньвинадайә. Хатун ћат у фәсал к'әтә нав щие зәмбилфьрош.

Qиза зәмбилфьрош, әв йәк дит у готә баве хwә:

-Әтә, йәк ћат, к'әтә нав щие тә, ле ьна мә нинбу.

Чьмки зәмбилфьрош бәтћ'албу, дәнге qизе нәчу wи. Зәмбилфьрош т'ьре жьна wийә, к'әтийә нав щие wи. Льнге зәмбилфьрош ньшкева льнге weйә бь хьрхал к'әт, р'абу нав щи-ньвине хwә р'әви, бәсте к'әт… Хатуне дәст авитә к'ьнще wи, готе:

-Мәр'әвә, ве дьне у ахрәте тö бьре мьн, әз жи- хушка тә.

Ле зәмбилфьрош го:

-На хер, тö ьж дине мә нини, әз we йәке qәбулнакьм, нахwәзьм.

Зәмбилфьрош ьышт у р’әви. Р’әви, агьр п’ек’әт, хатуне жи да пәй, агьр хатуне жи к’әт. Зәмбилфьрош у хатун бунә дö кәwа, фьр’ин у ьәwеда шәwьтин…

Готьна готийа, зәмбилфьрош дьчә бььöште. Дәргәване бььöште дьве:

-Кәке зәмбилфьрош, тö әв дәр?

Щие зәмбилфьрош нишан дьдеда.

Дина хwә дьде, wәки хатун жи ьат.

Дәргәване щьнәте дьпьрсә:

-Әва к’ийә?

-Әва сörманә,- зәмбилфьрош дьве,- мьн кьр- нәкьр, хwә ле хьласнәкьр, нььа жи ьатийә вьра…

Чawa пеше мә гьлидькьн, щьнәтеда ә’рд пиван, чапкьрьн, әw- зәмбилфьрош у хатун, ь’әвт гава дури ьәв хьстьн.

Хәвәре чәтьн

1.**Зәмбилфьрош**- е зәмбила дьфрошә
2. **Сәльк**- сәлә, дәрдане ьж ч’ьqле дара биейә тәр’ чекьри
3. **Щари**- бәрдәстие qиз, жьн
4.**Әшq**- ша
5. **Дьь’әвинә**- бәгәмдькә
6.**Ток у бәни**- к’aw у к’öбар
7.**Хени** - хани, мал
8. **Ә’бас**- мә’дәкьри, зальм
9. **Сәрqот**- бек’öм
10.**Львас**- к’ьнщ
11.**Надььерьм**- нахöазьм
12.**Хоф**- тьрс
14. **Леп**- дәрәw
15. **Гәрдән**- сту
16. **Шьмьк**- щур’әки соле qиз, букайә сьвькә

17. **Р’ьк**- ә’йнат
18. **Ћәрир**- ћәрмыш
19. **Qәльн**- мыштькә
20. **Qәшәнг**- бәдәw
21. **Ћьнгор**- хәwа сьвезу
22. **Мә’р**- ћ’ал- зәwащ
23. **Газ**- чапа дьрежайе
24. **Фәр**- борщ, ә’сәйи
25. **Ньмеж**- дöа’
26. **Qәхбәт**- беә’дәви
27. **Ћ’әдайәт**- т’әми, ширәт, р’ьйа р’аст
28. **Нар**- агьр
29. **Бәрош**- щур’әки дәрдана хwәрьнчекьрьне
30. **Бьqәдинә**- бькә, бьвә сери
31. **Ћ’ьрмәт**- жьн
32. **Шәриф**- мәзьн, мәрд
33. **Ћ’әбиб**- ћ’ьзкьри
34. **Ләтиф**- назьк, дьлр’ә’м
35. **Нош**- ћ’әлалвә, хwәшвә
36. **Пет**- агьр, алав
37. **Р’ожа qийамәте**- р’ожа зендибуна мьриа у суда wан
38. **Мьсин**- дәрданәкә авейә, ьж ћ’әсьн, сьфьр те чекьрьне
39. **Кьр qәст**- qәсткьр, чу wи али

40. **Мәзәл**- вьра- мал, авайи
41. **Бан**- бане хени
42. **К’әwгьри**- гьриа, к’әлогьрибу
43. **Ӏадьри**- ӏазьри
44. **Qадьри**- qәwати, зори
45. **Qал- щәнг**- шәр’-дә’w
46. **Т’ьфал**- зар’а ч’ук
47. **Бьӏёшт**- щьнәт

Пьрс у пешданин:

1. Бәйт’-сәрӏатийе ӏинвьн у гьликьн
2. Сәвәqе бәйт’-сәрӏатийе әзбәр ӏинвьн у бежьн
3. П’еше зәмбилфьрош чь бу?
4. Чахе хатун ч’ә’в зәмбилфьрош к’әт, чь кьр?
5. Чьма хатуне хwәст, wәки щари зәмбилфьрош биннә жоре?
6. Хатуне у зәмбилфьрош чь хәвәрдан?
7. Пәй хәвәрдане’ра зәмбилфьрош чь гот?
8. Ле хатуне чь кьр?
9. Чахе зәмбилфьрош чу мала хwә, жьна wи чь гот?
10. Ле зәмбилфьрош чь гот?
11. Хатуне зәмбилфьрош чawa дит?
12. Хатуне мала зәмбилфьрошда чь кьр?
13. Зәмбилфьрош, чахе хатун наскьр, чь кьр?
14. Чьма зәмбилфьрош хатунер’а qайилнәдьбу?
15. Ахриа зәмбилфьрош у хатуне чawабу?
16. Бь хәвәре **сәльк, щари, хани, сәрqот, львас, хоф, гәрдән, шьмьк, ӏәрир, мор, бәрош, шәрбәт, мьсин, бан, бьӏёшт** щёмла чекьн у бьньвисьн.
17. Хәвәре **сәльк, щари, хани, львас, хоф, гәрдән, шьмьк, ӏәрир, мор, бәрош, шәрбәт, мьсин, бан, бьӏёшт** чь qьсминә?

Ӏ’әмщьвата эздиайә сала 1926-а

Ә’мьре нә кӧ т’әне эздие Әрмәнистане, ле ьса жи дьне-а’ләмеда т’әдбире ьса ӏьндькьн, мә’на к’ижанайә ӏ’әммьләтие ӏәйә, ьж wана йәк жи ӏ’әмщьвата эздиайә, к’ижан 20-е мәӏа сала 1926-айә нисане Әрмәнистанеда буйә.

Дәрӏәqа ве ӏ’әмщьватеда, wәки ньсла ве гаве бawәрбькә ӏашпе т’ьнә, әм ьж мьqала ӏәжмара р’ожнә’ма "Хорӏрдайин Ӏайастанейә" ("Әрмәнистана Шewре") 21-е мәӏа сала 1926-айә нисанейә "Ӏ’әмщьвата эздиава гьредайи" педьӏ’әсьн.

Мьqалә ӏәр т’әне we йәкева гьредайи балк’еш нинә, wәки дәрӏәqа ӏ’әмщьватеда гьлидькә, ле we йәкева, wәки әw щарәкә дьне избатдькә, кӧ щьмә’та мә башqә у бь наве xwәйи ә’сли-эзди, ӏатийә наскьрьне, ле пашwәхтие ӏьнәка щер’ьбанд wи наве ә’зиз у ширьн бьдьнә биркьрьне.

Ӏәйнәсә, мьqала жорготида, фә’мдарийә, әм ӏ’ӧкӧме зәмане шewре, комунистие т’әхминдькьн, мәсәлә, мьqаледа әм дьхуньн: "Эзди, е кӧ дәwр у зәмна бь дәсте дьжмьна- бәга, п’адше у паше дашнака ӏатьнә зерандьне, иро п’айт’әхте Әрмәнистана сорда бәрәвбунә- фә’мбәриа xwәйә сиасие у пеш-дачуйина xwәйә мәдәнйәте бьдьнә к’ьвше. Әв р’ож ә’мьре

щьмә’та эздиада qәwмандьна нав-нишанә.

Ь’ökömәт бона ә’дәта, к’ижан ьәтани ван ахриа нав эздиа жи дайимдьбун, бу тәвьрк’ол. Әw бу мә’ниа пешьнә к’әсә, бь к’ижане әw щьмә’та бьн нире империализмеда зерйайи ьж хәwa хwәйә дәwьр у зәмана дәрк’әт, у ә’мре weда wәргöьастьнәкә т’арихийә мәзьн бу.

Ь’әмщьват, к’ижан бона эздиа шәрте башqәда те щәмкьрьне, бь we йәке жи бәрбьч’ә’вбу, wәки эзди иро шәрте ь’әмжийина бьратиа т’әмамиа щьмә’те дор-бәре хwәда дьжин. Ь’әмщьвате р’ьйа щьмә’та эздийайә qәданди ә’нә’нәкә у we р’е we бьдә к’ьвше, к’ижанеда вьрьада бьльндбуна гönде эздиайә мальәбуне we пешда ьәр’ә. Ь’әмщьвате ьса жи гöьдариа пьрсгьреке бьльндкьрьна мальәбуна гöндитие у кооперасиакьрьнейә ә’мәлда бькә. Хенщи we, пьрсгьреке эздиайә р’онкайе we бенә ә’нә’нәкьрьне. Ве пьрсгьрекеда мә’на ь’имли йа пьрса ньвисаре у ә’дәбйәтейә".

63 сала шönда ь’әмщьвата эздиайә бь сьре, йа 3-а, бу, дәрьәqa к’ижанеда дәрсхане дәрбазбуйида ьатийә готьне у гьликьрьне.

Чawa ь’әмщьвата эздие Әрмәнистанейә сала 1923-а, ьса жи е пашwәхтие ьатьн хwәхwәтиа мә избаткьн, wан пьрсгьрека сафикьн, к’ижан бәр щьмә’та мә сәкьнинә у wан р’е- дьрба дәстнишанкьн, к’ижанада әм гәрә пешда ьәр’ьн, wәки мьqати зьман, qьраре хwәвьн, wәки чawa щьмә’т, чawa мьләт ь’әта-ь’әтайе р’убаре дьниае бьминьн.

Хәвәре чәтьн

1. **Т’әдбир**- кер
2. **Ь’әммьләтие**- т’әмамиа мьләт
3. **Балк’еш**- ь’әwaск’ар
4. **Ь’ököм**- qәwat
5. **Зәман**- wә’дә
6. **Мәдәнйәт**- култура

7. **Даймәдьбун**- пешда дьчун
8. **Тәвьрк'ол**- е т'ьрбе дьк'олә
9. **Қәдандьн**- вьра- р'едәрбазбун
10. **Пьрсгьрек**- пьрс
11. **Дәстнишанкьн**- бьднә к'ьвше.

Пьрс у пешданин

1. Дәрсе ьинвьн у гьликьн
2. Ь'әмщьвата эздие Әрмәнистанейә дöда к'әнге у ль к'ö буйә?
3. Мьqала дәрьәqа ь'әмщьвата эздие Әрмәнистанейә сала 1926-ада к'әнге у к'ижан р'ожнә'меда дәрк'әтийә?
4. Чьма ь'öкöме зәмане комунистие, шewре сәр ь'әмщьвата эздиа ьәбу?
5. Ь'әмщьватеда чь пьрс ьатьнә ә'нә'нәкьрьне?
6. Ь'әмщьвата сала 1926-ада пьрсе ә'нә'нәкьрьнейә ь'имли к'ижанбун?
7. Бь хәвәре **ь'әммьләтие, ь'öкöм, зәман, мәдәнйәт, пьрсгьрек, дәстнишанкьрн** щömла чекьн у бьньвисьн.
8. Хәвәре **ь'öкöм, зәман, мәдәнйәт, пьрсгьрек, дәстнишанкьрьн** чь qьсминә?

Ь'ӘРФЕ ЭЗДИКИ

П'ешәзанава зува ә'йанә, wәки эзди ьж wан щьмә'те дьниаейә дәгмәнә, wәки ь'әрфе wанә гәнди мьләтие ьәбунә, к'ижан щарәкә дьне әредькьн, wәки нә кö т'әне бь т'ариха xwәйә qәдим, бь айина дине мьләтие, ле ьса жи бь ь'әрфе xwәйә гәнди мьләтие эзди ьж гәлә у гәлә щьмә'те дәр у щинар щödабунә у ь'әму тьшт кьрьнә, wәки пешда ьәр'ьн, мьqати зьман у qьраре xwәвьн, ле, ь'әйф, wәки дәст гәлә шәрт у мә'ние т'арихе щьмә'та мә нә кö т'әне ь'әрфе xwә биркьрьн, wәки мале we xwәханә, wәки шә'дәтиа

занәбун у аqьлбәндиа wенә, ле ьса жи хwәндьн у ньвисара нә кӧ т’әне хwә, ле ьса жи т’әмамиа к’ьтев у дәфт’әре хәлqе qәдәхәкьрьн, wәки qьраре хәлqе qәбулнәкә, wәки ьәр т’әне мьqати qьраре хwәвә… Әве йәке, фә’мдарийә, wә’дәки к’ар да щьмә’та мә, wәки әм бьвнә пешәwьтие qьраре хwә, ле пер’а жи әм дьниа дәрәкә ьатнә бьр’ине, к’уви бун, дьбурибун…

Ле нььа дәрьәqа ь’әрфе эздикида, wәки п’ешәзан баш ьаш wан ьәнә. Сала 1956-а бь зьмане әрмәни к’ьтева Ч. Лоукоткайе професоре чехи мәшурә бь наве "Пешдачуйина ь’әрфе" дәрк’әт, к’ижанеда т’әв бawәрбькә т’әмамиа ь’әрф у ньвисаре дьнйальке, ьса жи дәрьәqа ь’әрфе эздикида сальх ьәнә, wәки балк’ешьн. Awa мәсәлә, Ч. Лоукотка дьньвисә: "Бь избати, әм дәрьәqа айина дине эздиада зә’ф ьндьк заньн, чьмки дәст зерандьна … хазма, сӧрманайә дайим әw зә’ф шькбәрбунә у зә’ф чәтьн дәрьәqа дин у дьйанәта хwәда хәлqе хәривр’а гьлидькьн".

Вьра ә’франдаре к’ьтеве тыштәки wa сәрда зедәдькә: "Ь’әтани ван ахриа ч’әвканиа занәбуне мәйә дәрьәqа эздиадайә т’әк т’әне әw бәргьртьна бь зьмане фьрансьзиибу, к’ижан ьж к’ьтева Нури-п’ашайә бь зьмане т’ьркийә дәгмә ьатә дәрхьстьне, к’ижане Мусьледа бawәрбькә сала 1900-и бь 50 мәсәла р’онайи дит. Мәь’мәдие бәр’к т’әмамиа к’ьтеве майин, т’әв нәшьрхане, шәwтандьн, ььма Мусьледа бә’с бәлабу, wәки дәрьәqа эздиада к’ьтев дәрте…".

Ле паше Ч. Лоукотка дьньвисә: "А ләма жи ә’щевбу, к’ьтве wанә пироз бьвиньн у нәшьркьн, нӧсхе к’ижана к’әшишәки qат’олики ә’сьле хwәда ә’рәб дәстхьстьн. Әw к’ьтев дӧдьнә… wәки т’әмам ә’щевмайи ььштьн… wәки пашwәхтие Биттнер ә’йанкьрьн.

33 ь’әрфе ә’лифба эздики ьәнә. Ь’әтани нььа ьәр

ҳ’әрфе эздики

т’әне әw т’әмәсук мәва әйанә, қәдимиа к’ижане Биттнер сафинәкьрийә".

К’ьтева "Пешдачуйина ҳ’әрфе"-да ьса жи шькьле бәлге к’ьтева эздиайә пирози пешьн, ҳ’әрфе эздики у мә’лумәтие дьнә дәрҳәqa wанда жи ҳәнә.

Әw йәк жи гәрә бе гот-ьне, wәки пеше мә бь wан ҳ’әрфа ьж мьле р’асте бәрва мьле ч’әпе ньвисинә.

Бь wан ҳ’әрфа, фә’м-дарийә, гәлә к’ьтев у дәфт’әре эздики ҳатнә ньвисаре, ле р’уе дәр у щинаре хернәхазда әw к’ьтев у дәфт’әр, wәки шә’де т’арих, зьман, р’е у р’зме мәбун, ҳатьнә шәwтандьне, т’önәкьрьне у дьзине.

Әв жи бу мә’нике, wәки әм ьж ҳ’әрфе xwә к’увивьн, wана биркьн…

Гәрә ҳ’әму тышт бе кьрьне, wәки әм, чawa дьвен, р’öҳ’ бәр ҳ’әрфе xwәйә мьләтие, эздикида биньн, кö ьм бь wан бьхуньн у бьньвисьн, ьм жи мират’а кал у баве xwәйә гьранбьҳа бьвнә xwәй.

Хәвәре чәтьн

1.**Гәнди**- хут
2. **Әредькьн**- избатдькьн
3.**Qәдим**- кәвн
4.**Щödабунә**- башqәбунә
5.**Qәдәхәкьрьн**- нәҳьштьн, изьн нәдан

EZDIKI.COM

6.**К’увибун**- биркьрьн, ле дурк’этьн
7.**Дьбурибун**- ле дурк’этьн, хәwләбун
8.**Мәшур**- нав у дәнг, ә’йан
9.**Дин у дьйанәт**- дин, бawәри
10.**Мусьл**- шәһәрә ль шьмала Ь’раqе
11.**Нöсх**- мәсәла бәргьрти
12.**Т’әмәсук**- к’аг’әза избати
13.**Мә’лумәти**- сальх

Пьрс у пешданин

1. Дәрсе һинвьн у гьликьн
2. Wә һ’әрфе эздики дитьнә?
3. Һ’әрфе эздики чь избатдькьн?
4. К’ьтева Ч. Лоукоткайә “Пешдачуйина һ’әрфе” бь зьмане әрмәни к’әнге р’онайи дитийә?
5. Ә’франдаре к’ьтеве дәрһәqа һ’әрфе эздикида чь ньвисийә?
6. Чахе сала 1900-и Мусьледа дәрһәqа эздиада к’ьтев дәрк’әт, чь qәwьми?
7. К’и к’ьтеве эздиайә пироз дәстхьстьн у әw чәнд һ’әвьн?
8. Бь һ’әрфе эздики чь к’ьтев һатнә ньвисаре?
9. Бь хәвәре **гәнди, әрекьрьн, qәдим, qәдәхәкьрьн, к’увибун, дьбури, мәшур, дин у дьйанәт, т’әмәсук** щömла чекьн у бьньвисьн.
10. Хәвәре **дин у дьйанәт, т’әмәсук** чь qьсминә?

ГЬЛИ-ГОТЬНЕ ПЕШИА

◆Дьхwәст- бьвә мир,
Ле- к’әтә бьн нир.

◆Дьчи йола wи-
П’екә сола wи.

ЗЬМАН

БӘРНАВ

Әw хәвәр, к’ижан бәр нава тенә хәвтандьне у ӈ’але wан дьӈа зәлал у сафидькьн, бәрнавьн.

Эздикида се к’оме бәрнава ӈәнә:

1.бәрнаве кәвн
2.бәрнаве т’әзә
3.бәрнаве щот.

А. Бәрнаве кәвн

Әw бәрнав е кәвьньн, к’ижан ьж нава зутьр бит’әрбунә у wана ньӈа минани нава наднә хәвате, wана ӈәр т’әне бәри нава дьдьнә хәвате.

Бал, бе (й), бона, бь, ду, ӈ’әта, ль, пәй, сәва, щәм, ьж у е дьн бәрнаве кәвньн.

Мәсәлә:

1. Әʼгит бал бьре хwә qӧльхдькә.
2. Әз бей тә начмә дә’wате.
3. Мә’муд бона к’ьтеве ӈатийә.
4. Мьн бь ве йәке qәнщи кьр.
5. Әʼзиз ду qәдре хwә к’әтийә.
6. Ӈ’әта сьве әме бьхәвтьн.
7. П’ор’сор ль к’ӧйә?
8. Әзе тә бьшинмә пәй Хәзале.
9. Әз сәва хирәте дьфькьрьм.
10. Щәм Фьрйазе кӧлилк зә’фьн.
11. Хәме ьж к’әwшән ӈат.

Пьрс у пешданин:

1. К’ижан хәвәрар’а дьвежьн бәрнав?
2. Чәнд к’оме бәрнава ӈәнә?
3. Наве к’оме бәрнава ӈьлдьн у бьньвисьн.

4. Чәнд бәранава бирбиньн.
5. Бь бәрнаве **бей, бона, ду, ьәта, пәй, сәва, щәм, ьж** щӧмла чекьн у бьньвисьн.

Б.Бәрнаве т’әзә

Әw хәвәр бәрнаве т’әзәнә, к’ижан ьж нава т’әзә бит’әрбунә у ве гаве жи ььла ье минани нава тенә хәвтандьне.

Бәр, бьн, нав, паш, пеш, р’әх, сәр у е дьн бәрнаве т’әзәнә.
Пәй ван бәрнава жи нав ь’але тәwандида тенә хәвтандьне.

Мәсәлә:

1. Гӧнде Шамиране бәр мәйә.
2. Ьәqи бьн нәьәqиеда бар’әбар’ә.
3. **Әw** нав мә мерәки к’ьвшә.
4. Агьр паш мә те.
5. **Әw**и пеш xwә нәдьнььер’и.
6. **Әw** т’ьме р’әх мәрьве мә’рифәт дьк’әвә.
7. Дәст сәр дәстар’а ьәйә.

Пьрс у пешданин

1. К’ижан хәвәрар’а дьвежьн бәрнаве т’әзә?
2. Бәрнаве т’әзә чawa тенә хәвтандьне?
3. Чәнд бәрнаве т’әзә бирбиньн.
4. Бь бәрнаве **бьн, бәр, паш, р’әх, сәр** щӧмла чекьн у бьньвисньн.

В. Бәрнаве щот

Әw бәрнав, к’ижан ьж дӧ бәрнава йане жи ьж дӧ бәрнава щот ьәвр’а тенә хәвтандьне, е щотьн.

Бәрбь, бәрва у е дьн бәрнаве щотьн.

Мәсәлә:

1. Ь’әсән бәрбь, мал чу.
2. Бәрх дьк’алә- бәрва мака xwә дьчә.

Пърс у пешданин

1. К’ижан хәвәрар’а дьвежьн бәрнаве щот?
2. Бь бәрнава **бәрбь, бәрва** щӧмла чекьн у бьньвиснь.

П’ӘВГЬРЕК

Әw хәвәр п’әвгьрекьн, к’ижан нава, фела у щинава щӧмледа дьгььиннә ьәвдӧ у ьәвва гьредьдьн.

Дӧ к’оме п’әвгьрека ьәнә:

1. П’әвгьреке йәкта
2.П’әвгьреке дӧта.

Пърс у пешданин:

1. К’ижан хәвәрар’а дьвежьн п’әвгьрек?
2. П’әвгьрек чь дькьн?
3. Чәнд к’оме п’әвгьрека ьәнә?
4. Наве к’оме п’әвгьрека бежьн у дәфт’әра хwәда бьньвисьн.

П’әвгьреке йәкта

Әw п’әвгьрек е йәктанә, к’ижан т’әне тенә хәвтандьне, нава, фела щӧмледа ьәвва гьредьдьн.

Бона, жи, әгәр, ь’әркә, кӧ, ле, ләма, сәва, у, wәки п’әвгьреке йәктанә.

Чәнд щӧмлә бь п’әвгьреке йәкта:

1. Бона: Мьн бона we йәке тӧ бьри зозана, wәки тӧ wьра дәба к’очәрие бьвини.
2. Жи: Әз ьатмә мал, тӧ жи чуйи дәрсе.
3. Әгәр: Әгәр тӧ дӧь бььатайи әме бьчуйиана тәрәwьлхане.
4. Ь’әркә: Ь’әркә тә лач’ка хwә бавита орт’е, шәр’е бьсәкьнйа.
5. Ле: Тӧ ьати мал, ле әз чумә ч’ийе.
6. Ләма: Те бьльнд хәвәрда, а ләма жи зар’ ь’ьшйарбун.
7. Сәва: Мьн сәва пьрса хwәндьне гази тә кьрийә.
8. Кӧ: Тӧ кӧ ьати, ьангава к’ьтева бьдә Хәзале.
9. У: Әʼзиз у Аь’әмәд бьре ьәвьн.
10. Wәки: Wәки тӧ р’ьнд ьиннәви, әз тә навмә шәьәр.

Пьрс у пешданин:

1. П’әвгьреке йәкта к’ижаньн?
2. П’әвгьреке йәкта әзбәр бежьн у дәфт’әра хwәда бь wан чәнд мәсәла бьньвисьн.
3. Бь п’әвгьреке **ь’әркә, жи, ле, ләма, wәки-йә йәкта** щömла бьньвисьн .

П’әвгьреке дöта

Әw хәвәр п’әвгьреке дöтанә, к’ижан дöтанә йан дö п’аре wан ьәнә.

П’арәкә п’әвгьреке дöта щömләкеда те хәвтандьне, ле п’ара дьне- щömла дьнеда у бь ви щур’әйи хәвәра ьәвва дьдьнә гьредане.

Aqa… чьqa , йане… йане жи…, жи… жи, нә… нә жи, ьса… жи, ььм… ььм жи…, чawa… ьса жи, щарна… щарна жи…, чьqa… aqa у е дьн.

Пьрс у пешданин:

1. К’ижан хәвәрар’а дьвежьн п’әвгьреке дöта?
2. П’әвгьреке дöта щömлада чawe тенә хәвтандьне?
3. Чәнд п’әвгьреке дöта бирбиньн у бьньвисьн.

Әм бь п’әвгьреке дöта чәнд мәсәла биньн:

1. **Aqa… чьqa:** Иро aqa мәрьв ьатнә дәрсе, чьqa- дöь.
2. **Жи… жи:** Әз жи хwәндк’арьм, тö жи.
3. **Нә… нә жи:** Qöт’иа мьнда нә шә’р ьәйә, нә жи шәмаqи.
4. **Ьса… жи:** Мьн чawa гот, тә ьса жи кьр.
5. **Ььм… ььм:** Әз ььм ььлдьдьм, ььм дьдьм.
6. **Чawa… ьса жи:** Әw чawa дьхәвтә, ьса жи дьхöә.
7. **Щарна… щарна жи:** Щарна әw дьчә хәвате, щарна жи- на.
8. **Йане… йане жи:** Те йан иро ьәр’и, йан жи- сьве.
9. **Чьqa… aqa:** Тә чьqa ани, aqa жи бьр.
10. **Ьса… чawa:** Әw нә хәватчики ьсайә, чawa тә дьгот.

Пьрс у пешданин:

1. К’ижан п’әвгьреке дöта бира wәда манә?
2. Бь се п’әвгьреке дöта щömла чекьн у дәфт’әра хwәда бьньвисьн.

СӘРӘЩӘМ

Дәвә у бәрф. (Щасме Щәлил) 3
Гьли- готьне пешиа (Р'әшит Йалак) 5
Т'ариха миргәьа Шехан (П'ир Хьдьре Сьлеман) 8
Исойе Шәмо Надиров. Хальт Чәтоев.....12
Гьли-готьне пешиа 11, 14, 16,20, 55, 93
Кани (Ордихане Ләзги) 15
К'әскәсор (Ордихане Ләзги) 17
Шамире Һ'әмо Т'еймуров. (Хальт Чәтоев).....19
Бәнде әвинтие 21
Аһ'мәде неч'ирван (һ'ькйат). Ордихане Щәлил у Щәлиле Щәлил ... 26
Әз р'емә (Аһ'мәде Гоге) 39
Һәвале бьлбьл, мерга шин (Аһ'мәде Гоге) 40
Wape мә (Аһ'мәде Гоге) 42
Хирәт (Авасе Ә'ли) 45
ЗЬМАН. Фелниш 53
Эздизане мәзьн 56
Һәжмара эздиа сала 1926-а Әрмәнистана Шewреда 60
Каниа Зьмзьм 62
Тawьс 65
Хәрqә 69
Мьләте Щьмһөрйәта Әрмәнистанейә кемжьмар.....72
Ауст'ин Һенри Лайард. (Әскәре Бойик) 75
Зәмбилфьрош (бәйт'-сәрһати) 79
Һ'әмщьвата эздиайә сала 1926-а 88
Һ'әрфе эздики 90
ЗЬМАН. Бәрнав 94
П'әвгьрек 96
Сәрәщәм 98

Ազիզ Թամոյան, Հասան Թամոյան

Ә’зизе Ә’мәр, Һ’әсәне Шех-Мә’муде

«Եզդիերեն լեզու և գրականություն»

Հանրակրթական դպրոցի 7-րդ դասարանի դասագիրք

Ә’дәбйәт у зьмане эздики

Дәрсхана 7-а

EZDIKI.COM

Տպագրվել է «Սպիկա»
հրատարակչությունում

«Սպիկա»
Երևան
2014

99